

KULTÚRA

ROČNÍK XIII. – č. 17

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

13. OKTÓBRA 2010

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00€

Snímka: Katarína Džunková

„Je to strašné...
Slováci sú totiž veľmi nekultúrni
a ja som sa asi narodil
v tom nesprávnom štáte.“

Výrok istého známeho slovenského spisovateľa
v istom známom slovenskom knižkupectve.

Každý národ sa pri zdôvodňovaní svojej existencie, pri premýšľaní vlastného bytia s príslušným národným zaobrá a atribútmi umožňujúcimi, aby jeho rozpoloženie bolo - za každých okolností - nespochybniteľné. Aby pri interakcii s inými národnými nielen jeho mocenské postavenie, no zároveň aj jemu vlastná originalita a výnimočnosť boli zreteľné a podľa možnosti i obdivuhodné. (Veď napokon domnievať sa, že dve spoločenstvá, odlišujúce sa vo zvykoch, hodnotách, kultúre či tradícii, by mohli tvoriť jeden národ, je číry nezmysel.) A tak sú Íri ponímaní ako národ spisovateľov, Portugalci ako moreplavci, individualizmus sa dáva do spojitosti s Američanmi, kým Keňania sú údajne rodení bežci, pôsobiaci dojemom, že tieto schopnosti majú už s materinským mliekom.

Pokiaľ hovoríme o národnej originalite a jedinečnosti, minimálne od čias novovekých, sa tvorcami jej obsahov stále viac stávajú zoskupenia inteligencie, zvlášť intelektuálov. Ak by sme túto tematiku vzťahli na súčasné slovenské realie, dospeli by sme k zaujímavým skutočnostiam. Už preto sa treba pýtať: v čom vlastne spočíva jedinečnosť slovenského národa - tak ako je vytváraná predovšetkým domácimi mienkotvornými vrstvami, vlastnými intelektuálnymi kruhmi? Taká, ktorej zrkadlový obraz sa len ťažko nájde v etablamente národov iných, nemysliac zďaleka len na euro-americký civilizačný kontext.

Jedinečnosť slovenských heboidov

A aký názov - vystihujúci svojský spôsob myslenia a konania - by tieto skupiny dostatočne charakterizoval? Elitári (ale možno dnes medzi intelektuálov a elitu zaradiť rovnako, nemysliac tým pejoratívum, ale povestnú elitu ducha?), ovčiarski psi (a ak, nuž v prospech koho vlastne brešú na ovce, zagebrujúce ich vznešený životný priestor?), alebo vari zápecníci? (Pokiaľ áno, kvôli tým niekoľkým - warholovským - minútam

MARCEL MIHALIK

slávy naozaj treba aj čosi viac ako schopnosť kydať do vlastného hniezda?)

A čo tak nazvať ich heboidmi?

Pravda, najprv si musíme ujasniť ešte nie celkom vykryštalizovaný, možnože neforemný výraz. Psychológovia ním pomenúvajú prvotné znaky naznačujúce schizofréniu. Týka sa osobností s infantilnou povahou, zapríčinenou nie najlepšimi zážitkami z čias, keď sa môže niekto (kde-tu; občas) cítiť ako „nositeľ rána“; ich vzdor a vytrvalá zanovitosť vedú k odmietaniu zodpovednosti, deformujú tak pocit spolupatričnosti k vlastnej societe na hrubé odmietanie a - v extrémnych prípadoch - zavše i na kriminálne výčiny.

Skúsme však túto - psychologickú - charakteristiku umiestniť do širšieho, socio-kultúrneho kontextu. A keďže ide o domáce záležitosti - do kontextu slovenského.

Osvedčenou témou, pri ktorej sa klasický prototyp slovenského heboida identifikuje mimoriadne spoľahlivo, je vzťah k vlastnému štátu a vôbec - k myšlienke slovenskej štátnosti. Nejde totiž o bežný, tuctový nesúhlas, akým dáva najavo svoju „antinacionalistickú“ ideológiu a postoj typu: „všetci ľudia sú bratia.“ Nie, odmietanie spomínanej idey má podtón akejsi prazvláštnej živočíšnej potreby, ale i mysterióznej štítivosti voči heréze - aj keď je argumentácia (navonok) zabarikádovaná striktno racionalistickým rozumkovaním. Tak predovšetkým: Slováci sú - okrem pochybnej etnogenetiky, ktorá už sama osebe nevie nič dobré - nespôsobilí na spravovanie verejných, zvlášť politických záležitostí. Už samostatná existencia slovenského štátu (o ktorom si aj ja myslím, že má a vždy bude mať od dokonalosti ďaleko), nielo ešte toho-ktorého režimu (!) je odstrašujúcim dôkazom ich neschopnosti zaradiť sa - rawlsovsky povedané - medzi „slušné spoločnosti.“ Jednoducho preto, že čudesná história tohto etnika, kultúra, prínos v civilizačnej sfére, primitívny nacionalizmus, skúsenosti, vlastnosti a vôbec, táto mentalita, sú iba nemastnými-neslanými prejavmi zlyhávania, zaostávania, nedostatkov a typicky slovenského prístup-kárstva ťahajúceho vždy za kratší koniec v porovnaní so spoločenstvami (západnými), ktoré sú tu na to, aby boli obdivované a zbožňované.

(Pokračovanie na 4. strane)

Zvláštne, človek potrebuje za každých okolností vlastné opozitum, pokiaľ možno zlé, aby bol voči nemu aspoň subjektívne v morálnej prevahe a mohol ho označiť za nepriateľa. Už to tak chodí, že egocentricky stotožňujeme svoje JA s dobrom a so zlom pojem ON. Ak tých druhých je viac, sú z nich ONI. V prípade, že sa ONI pokúšajú spájať vedení pudom sebazáchovy, moderne sa z nich stáva „os zla“.

Takto jednoducho podelený svet na „my“ a „oni“ má niekoľko výhod. Lahšie sa udržiava pocit ohrozenia a potreba solidarity, nevyhnutnosť kompromisov osobnej slobody na úkor kolektívnej bezpečnosti, verejný súhlas s domácou

Súvislosti

TEODOR KRIŽKA

i medzinárodnou agresiou. Potom už stačí iba občas priliat olej do ohňa, prihodit' doň sem-tam dajaké po lienko, pravda, s ukazovákou nasmerovaným k pojmu ONI, a svet zdanlivo funguje ako hodinky: Média v mene solidarity živí pocit mravnej prevahy, zbrojný priemysel vyvíja a armáda nakupuje nové a nové zbraňové systémy, politici rozohrávajú globálne šachové partie, a občania majú iluzórny pocit bezpečia - demokraticky volia tú istú bandu lotrov, ktorá si sprivatizovala celé názorové spektrum tak dokonale, že jej je jedno, kto vyhrá, ľaví či praví, liberáli či konzervatívci, vždy drží o'ľaže pevne v rukách. Ak si dakto nájde v tomto zovretom systéme škáročku a prejaví akú-takú nezávislosť, okamžite ho ostrakizujú.

Opäť ako najspoľahlivejší barometer stačí sledovať dennú tlač a elektronické médiá.

Takto to funguje.

Ale prebieha hranica dobra a zla skutočne medzi národnými a štátnymi? Prebieha medzi jednotlivými ľuďmi či ich skupinami? Je ľavica zlá a pravica dobrá a naopak? Sú dobré štáty spojené v aliancii NATO, prípadne tie, ktoré sa neprotivia jej záujmom, a tie ostatné sú za hranicou dobra?

Môže vôbec veriť inteligentný človek takýmto mýtom?

Môže veriť inteligentný človek, že front, na ktorom sa zrážajú dobro so zlom, prebieha inde ako v nás?!

Ochraňujeme mokrade plné komárov a žabieho škrekotu, lebo sme nakoniec pochopili ich význam pre stabilitu ekosystému, ale bombardujeme celé národy len preto, že majú odlišný pohľad na smer a spôsob, akým sa má vyvíjať ich život. Bránime hniezdiská ohrozených druhov vtákov, ale zabíjame nenarodené deti. Strhávame zo stien kríže a zo ženských hláv moslimské šatky. Udeľujeme nadprávu deviantom a posmievame tých, ktorí si ctia Desatora.

V každom kúte sveta niekto umiera, lebo ktosi vylúčil jeho identitu z Nového svetového poriadku. Ale môže akýkoľvek svetový poriadok, nový alebo starý, prežiť na ľzi, sofistickovanej manipulácii a násilí? Dajú sa donekonečna robiť prevraty s cieľom zabezpečiť si kontinuitu moci a obetovať v mene toho nového a novej generácie? Možno donekonečna beztriestne zneužívať oidipovskú zášť synov voči otcom, aby každých dvadsať rokov jedna generácia pošliapala dielo tej predošlej?

Koľko zla treba napáchať a koľko utrpenia prežiť, aby človek nakoniec ofutoval svoju vinu?

www.kultura-fb.sk

Nadarmo budete stavať kostoly, dávať duchovné cvičenia, zakladať školy, všetka vaša práca a vaše úsilie vyjdú navnivoč, ak nebudete schopní vládnuť zbraňou spôsobilou na útok aj na obranu - vernou a rýdzou katolíckou tlačou... Priniesol by som akúkoľvek obeť, svoj prsteň, pektorál i sutanu by som vložil do zálohy, len aby som mohol podporiť katolícky časopis. sv. Pius X.

Životná úroveň, sociálne istoty, občianske slobody - verejné blaho - sú v krajinách Európy výsledkom úsilia generácie, ktorá si na ruinách Druhej svetovej vojny „vysúkala rukávy“ a tvrdo pracovala. Možno konštatovať: úspešná generácia. Platili a platia predovšetkým výsledky a úspechy. Obdivujeme tieto výkony.

Je to však všetko?

Dnes (nielen) Európa prežíva krízu vo všetkých oblastiach života. Znalci konštatujú, že jej koreňom je predovšetkým prepád hodnôt.

Každá kríza však v sebe skrýva aj možnosť rastu a nového začiatku. Dospeli sme k poznaniu, že hospodársko-ekonomicky spoločnosť v našich krajinách dosiahla obrovský pokrok. Napriek tomu zostáva stáť. Ľudia majú plnú žalúdky (niektorí aj zdravotné ťažkosti), ale prázdne srdcia.

Vedecko-technicky sme sa globálne dostali na vysokú úroveň, ale morálno-eticky sme sa nevyvíjali v priamej úmere.

Neraz iba živoríme. Prejavuje sa to aj v živote jednotlivca, kde to ide „dolu kopcom“. Stále viac ľudí zlyháva a nie je spokojných so sebou a svojim životom. Mnohí žijú nad pomery a myslia si, že sú všemohúci. Čo prezentujú navonok, nie je pokryté duchom ľudskosti. Výsledkom sú aj také obrovské katastrofy ako celosvetová finančná - hospodárska kríza či ekologická katastrofa v Mexickom zálive, alebo záplavy v Európe.

Ak sa človek a jeho duch vzdáľuje od svojho určenia, ktoré determinuje a ktorému hranice vytyčuje Boh, očividne sa vzpiera sama príroda a prejavuje negatívny spôsobom. Keď podľahne pokúšaniu namýšľať si, že môže siahnúť na všetko, čo sa mu zažiadá, upadá do ťažkých previnení. Ba je reálnym ničiteľom, pohromou, skutočným nositeľom skazy. Práve preto musí byť vedený!

Aké máme pritom možnosti? Aké ponúka a ponúka Cirkev? Aké sú jej stanoviská k páľčivým otázkam dnešného sveta?

Zisťujeme obrovské nasadenie Cirkvi pre chudobných, zaoštalých, chorých, hladujúcich. Budovala školy, nemocnice, kostoly. Sme svedkami, že aj na našom Slovensku si Cirkev musí obnoviť komunistickú totalitú zdevastované štruktúry. Pomáhali a pomáhajú mnohí - v tej či onej forme. Dozista neprehliadnuteľná a neoceniteľná pomoc a služba motivovaná evanjeliom. Vnímame život okolo seba a vlastný potenciál. Chceme sa konkrétne osobne angažovať. Doma, v zamestnaní, v spolkoch, vo farnosti... Pritom cítime, že to, čo nezištne konáme, nás robí vnútorne šťastnými. Z druhej strany sme často preťaženi a vyčerpaní v službe pre dobro blížnych. Treba sa utiahnuť k odpočinku, do ticha, k mlčanosti a premýšľaniu. Získať odstup, vzdialiť sa zo sveta, v ktorom intenzívne žijeme, aby sme prežili Božiu blízkosť, našli seba a obnovili sily. V rozličných životných situáciách kriticky zvažujeme, čo je pre nás potrebné. Máme radosť, keď sme sa rozhodli správne. Trápi nás, keď to, čo sme pokladali za nevyhnutné, až takým vhodným nebolo.

V živote sú však hodnoty nielen potrebné, ale aj najpotrebnejšie.

Z Evanjelia svätého Lukáša poznáme príbeh návštevy Pána Ježiša u svojich priateľov v Betánii: Márie, Marty a Lazára (por. Lk 10, 38-42). Už vtedy platilo: „Host' do domu - Boh do domu“. Načim podotknúť, na Marte a

Umenie voľby

Márii jasne vidíme, že sú to dve rozdielne sestry. Teda Pán Boh nás má „všelijakých“. Marta, vzorná gazdiná, si robila mnohé starosti o ľudské potreby vzácného host'a. Napriek všetkému, jej vynaložené úsilie nevedlo k tomu „jedinému potrebnému“, na ktoré myslel Pán Ježiš. Naopak. Mária sa vedela vymaniť zo všednosti každodenného života. Vybrala si „lepšiu podiel“. Teraz, keď je Ježiš hosťom u nich doma, je centrom On. Nič nie je také dôležité, ako sústrediť sa, sadnúť si k Pánovým nohám a počúvať, čo hovorí. Nielen preto, aby vnútorne pookriala, ale preto, že cíti: tu a teraz je v Ježišovi prítomný sám Boh. Práve v tejto chvíli. Ježiš uznáva, že Mária si vybrala lepšiu podiel. Rozpoznala, že práve teraz sústrediť sa a počúvať s otvoreným srdcom je najviac. Počúva a prijíma, čo jej priniesol vzácný hosť. V tejto súvislosti ju dáva Ježiš za príklad.

Obidve činnosti vedú k Bohu. Životnou múdrosťou a umením je viesť ich spojiť a zvoliť, čo má kedy prednosť.

V Ježišových očiach človek nie je cenný preto, lebo niečo perfektne vykoná, ale preto, lebo skrze Božie slovo sa stáva novou bytosťou, novým človekom, novým stvorením. Jeho činnosť, jeho výkony sa zakladajú na jeho vnútri. Sú ovocím viery, modlitby, počúvania Božieho slova.

Zažiť Božiu prítomnosť, zakúsiť Boha v tomto svete. Nie je to najhlbšia túžba ľudského srdca?

Chceme počuť to, čo nikto iný, ani my sami sebe nevieme a nemôžeme povedať. Božie slovo, ktoré oslobodzuje, vykupuje, dáva zmysel všetkému a robí z nás novú bytosť.

Spoznávame, že oslobodenie, vykúpenie a obnova nie je dielom našej iniciatívy, ale dielom Ježiša Krista.

Ježiš je novým stvorením. V ňom sa Boh stáva človekom a zjavuje celú pravdu a nekonečnú Božiu lásku. Svätý Pavol správne pochopil, že Ježiš je Pán, ktorého nič nemôže nahradiť. Píše: „A vôbec všetko pokladám za stratu, pre vznešenosť poznania Krista Ježiša, môjho Pána. Preň som všetko stratil a pokladám za odpadky, aby som našiel Krista (por. Flp 3,8. 9a). Apoštol dáva kresťanom Ježiša Krista za jedinu mieru a smernicu. Ježiša samého, pre ktorého je vôľa Otca pravdou a normou jeho života a konania. Čo nám Ježiš hovorí nepochádza zo sveta, pochádza od Boha. V Ježišovi Kristovi je celkom nový začiatok.

Ak si zvolíme Ježiša, ako si On vybral nebeského Otca, vtedy budeme v stave ľudom ukázať novú životnú orientáciu. On je záchranca, ktorý prekonáva všetky naše biedy a nedostatky. Privádza človeka k autentickému bytiu. Máme dve ruky. Obrázne môžeme povedať, že jednou pracujeme a v druhej držíme kríž (vo všetkých jeho podobách) alebo Písmo sväté, ruženec či modlitebnú knihu. Alebo ňou otvárame dvere do kostola. Takto vieme, čo je v živote najpotrebnejšie. Čo presahuje náš pozemský horizont, oslobodzuje a siaha až do večnosti, do plnosti života. Vtedy sa podobáme na Máriu sediacu pri Pánových nohách a počúvajúcú slová života. Skrze Ježiša prišla na svet cesta, ktorá v pravde vedie k životu. Len Ježiš prišiel od Otca a nik nepríde k Otcovi, ak nie cez neho!

RUDOLF MASLÁK, farár

„A keďže všetci naši otcovia chudobní boli, tvrdí, hriešni ľudia (jednako stokrát lepší ako my), a keďže všetci naši otcovia modlievali sa lepšie ako my, aby sme boli lepší (...): povedzme si pravdu.“

Karol Strmeň, z básne Kňazské ruky

Mnoho generácií sa zbieralo na to, aby sa narodili. Mnoho generácií žilo v prostých podmienkach a chudobe, trpelo násilím a obetovalo sa - alebo, naopak, mnoho generácií žilo aj v peknom, harmonickom svete. To všetko je uložené v trezore ľudských dejín a v tom, čo sa nikdy nedozvieme.

Mnohí žili čestne a hrdinsky. Mnohí tak i zomreli. No aj keď po nich nezostala ani zmienka, nikto z nich nebol zbytočný.

Až napokon prišli na svet ony.

Deti.

Deti rástli v blahobyt a v pohodlí. Sem-tam sa na ne kládli veľké nároky, ba často ich aj v mnohom preťažili, lebo spoločnosť ešte celkom nerezignovala na prísnosť a doba do mäkkých duší vryvala svoju nemilosrdnú pečať. Mnoho z nich malo skrytú, či prejavenu úzkosť - ako na ňu zvykne trpievať ľudská duša a tí silnejší ju prekrývajú cynizmom.

A deti rástli.

Rástlo s nimi takmer všetko nakoľo, až tak očividne, a tak jasne sa všetko dalo kúpiť v obchode, že bolo len otázkou času, kedy sa veci pred ich očami a v ich myšliach začnú považovať za samozrejme. A že novým deťom už nebude stačiť tento svet, ale svet nový. Svet, v ktorom budú mať miesto pod slnkom. Kde budú arbitrom ony. Deti.

Alebo ktosi, kto sa teší, že nimi môže manipulovať.

A deti rástli.

Rástli - a rástli veru až tak, že podnikatelia už prestali byť deťmi. Fyzicky už dávno dospeli a vďaka výdatnej strave a vhodným životným podmienkam rozkvitli aj do príťažlivého telesného zjavu. Ale čo z tej vyspelosti, a čo, že väčšina z nich už mala tesne po tridsiatke docentúru. Prestali si vážiť tento svet a následne na to aj svet druhý. A rástli.

Ak sa niekto ozval, že sa treba napraviť a vrátiť, umlčali ho. A tí, čo ho počuli, boli dobrí, lebo tak bolo naprogramované ich srdce, no len málokto sa postavil na stranu odvážnych. A vlastne bol zázrak počuť varujúce hlasy. Ambiciózne deti stvorili vplyvné médiá, zamestnali v nich seba verných a seba podobných a pre tých, z ktorých nebol úžitok, nebolo miesta. Ak si chcelo niektoré z nich overiť na okolitom svete jednu zo životných pravd, väčšinou sa to nedalo. Jednoducho nevyšla. Nič neseďelo, na staré zákony sa rezignovalo a spoločenské pravidlá hovorili o ich opaku.

Čas bežal, deti sa rodili.

A deti rástli.

Mnohé z nich boli múdre a ak im prastarý inštinkt napovedal, aký vzácný je život, šepkali: „Život je len jeden. Využime ho.“ Okolie im už dopomohlo, aby tak urobili pre seba. Tí ekonomicky zdatnejší zdierali hlúpejších šikovne, že im predložili túžbu a ciele, ktoré vôbec nepotrebovali. Tak bolo. A deti rástli.

Mnohé z nich boli milé, dob-

rosrdčené, mali rady úsmev, ba až natoľko, že vraveli: „Radujme sa, kým sme mladí.“ A keď nebudeme? Nevadí. Stvoríme si mladost' dlhšiu. A tak sa zodpovednosť posúvala stále k vyššej vekovej hranici, tridsaťpäťroční študenti a štyridsaťroční mladíci na párty neboli ničím výnimoční a predlžujúca sa dĺžka života k tomu len napomáhala. Deti si vytvorili vlastný svet. Systém vlastných ocenení. Zdalo sa, že je nový poriadok sveta a deťom stačí. Čo by ho mohlo narušiť? - Prírodná katastrofa? Nezdar? Smrť? Ale ba! Všetko sa dá predsa banalizovať. A deti rástli.

Pod heslom „treba presadzovať hodnoty“ zrušili hodnoty staré. A ak im v tom aj starší nechali voľnú ruku, bolo to len z lásky k nim a z toho, že rodičia im želali vždy len to najlepšie. Verili, že „život ich naučí.“

Ale mnohé z detí premenili aj priebeh života.

Keďže sa zvýšilo jeho tempo, mnohé z umeleckých diel vznikali veľmi rýchlo, na posekanie. A preto, že už nerozumeli prirodzenému poriadku, vyhlásili staré formy miesta neprekonateľných za prekonané. Deti začalo fascinovať to, čo ich predkom pripadalo choromyseľné a banálne: funkcie hlások, porušenie interpunkcie, prúdy asociácií a čohosi, čo nazývali myšlienky. Niektoré z detí si uvedomovali lákavosť a krásu monumentálnych a starých diel. No bolo ťažké určiť hranicu medzi dielom a gýčom, a keďže to sami nerozoznali, radšej rezignovali. Za žiadny pokus navrátiť starú krásu nenašli v renomovaných kruhoch kus dobrého slova, a tak pokrčili ramenami. Väčšina sa predsa nemôže mylíť. Rezignovali.

A rástli.

Niektoré z detí popreli všetko tradičné a ľahkou slovnou hračkou to zbanalizovali. A aj keď ich nový výtvor neuspokojil, žonglovali svätými termínmi a čudovali sa: na to nik predtým neprišiel! Aké je ľahké neveriť! A keďže v mnohých prípadoch im za „vynaliezavé“ popieranie a chytráctvo prišlo ocenenie; čudovali sa, aké je všetko relatívne a ako sa dá zmeniť každý poriadok. A čo svet drží? Kto-hovie. Zvyšok sveta označili za nedomerný, fanatický a tmársky alebo za neekonomicky mysliacich slabochov.

Keď deti nazreli náhlivo na pár sekúnd do svätých vecí a keď sa im zdalo, že na ne nezaúčinkovali, vyhlásili ich za banálne. Hrdo si mysleli, že všetko prekukli a voľkali si, že na to nikto predtým neprišiel. Veď sa predsa dá žiť aj bez toho!

Ale to bolo ako skúšať hrať Bacha bez znalosti nót. Bez patričného zaobchádzania nevydá žiaden z nástrojov zvuk, no nepripravenosť hráča predsa neznamená neexistenciu hudby.

Niektoré z detí na nastupujúci úpadok nezareagovali. Ale to nebolo z ich nevedomosti. Skôr z úcty k druhým, z miernosti, či z nechuti bojovať s veternými mlynmi. A ak niektoré chceli pomôcť, robili to akosi ostentatívne - ako je to mladosti vlastné. Namiesto pomoci vecí skôr uškodili alebo viac spropagovali seba, než vec samotnú.

Ach, hrôza s týmito deťmi. Koľká temnota ich ešte čaká a koľko bolesti svetu spôsobia. Aké šťastie, že pravda existuje aj nezávisle od detí. A že krása je väčšia a nie je odkázaná na naše poloslepe oči.

Kresba: Andrej Mišanec

Trianonskú mierovú zmluvu, podpísanú vo francúzskom Versailles dňa 4. júna 1920, teda pred okružnými deviatimi desaťročiami, možno skúmať z rôznych uhlov pohľadu. Jednoznačnou podstatou každej zmluvy sú však jej právne dôsledky. Po deväťdesiatich rokoch sa i dnes táto zmluva bezprostredne a aktuálne dotýka záujmov Slovenskej republiky a jej občanov. Trianonská mierová zmluva je stále predovšetkým právnym (a právne záväzným) dokumentom a nielen historickým dokumentom. Je tiež symbolom novej stredoeurópskej geopolitickej a teritoriálnej geometrie v 20. a 21. storočí. Trianon je navyše politickým a historickým symbolom nástupu skutočne moderných štátoprávných dejín Slovenska a strednej Európy v 20. storočí. Zmluva je medzinárodnoprávnym spolugarantom štátnych stredoeurópskych hraníc, mocenského usporiadania (a suverenity) stredoeurópskych štátov, osobitne dotýkajúceho sa postavenia dnešného Slovenska a Maďarska. Napriek tomu, že Trianonská mierová zmluva sa teritoriálne viaže na súčasnosť osem stredoeurópskych štátov, z dnešného pohľadu má len pre Slovenskú republiku a Maďarskú republiku kľúčový (fundamentálny) právny (ale aj historický a politický) význam, ale s rozdielnym významovým dopadom. Dodajme, že potenciálny zánik (alebo nerešpektovanie) Trianonskej mierovej zmluvy by bezprostredne ohrozilo stredoeurópsku právnú a politickú stabilitu a následne samotný európsky mier. Toto všetko je práve Trianonská mierová zmluva z roku 1920, aktualizovaná Parížskou mierovou zmluvou z roku 1947, s ktorou vytvára medzinárodnoprávny komplex zmlúv. Bez týchto medzinárodnoprávných zmlúv by bola stredná Európa akýmsi „sudom s pušných prachom“, a nie veľmi perspektívnou oblasťou európskeho rozvoja.

Historická, právna a geopolitická dôležitosť tejto zmluvy pre Slovensko a pre strednú Európu je v poslednom období, možno z neznalosti (a nielen z nej), prehliadaná či dokonca spochybňovaná. Pritom Trianonská mierová zmluva z roku 1920, a to môžeme zdôrazniť s plnou vážnosťou i dnes, je nepochybne však stále právne platná a právne záväzná. Uvedený právny stav doteraz priamo právne nespochybňovala ani významnejšia časť maďarského politického spektra s výnimkou zástupcov Jobbiku, ktorí už hovoria o revízii Trianonu a následne o novej zmluve hraníc.

Trianonská mierová zmluva je nielen akademickou témou, ale témou politicky vysoko aktuálnou a pre Slovensko bytostne, priamo právno-politicky principiálnou. Spochybňovanie Trianonu je zároveň spochybňovaním slovenskej (a nielen hraničnej) legitimacy. Takpovediac základného (stavebného) prvku medzinárodnoprávnej ochrany suverénneho štátoprávneho postavenia Slovenskej republiky v stredoeurópskom priestore. Obrazne povedané, stabilita akéhokoľvek stavby závisí od stability jej základov.

Ani po 90 rokoch nie je teda Trianon nejaká odložená a zaprášená historická „haraburda“, ktorá nás len zbytočne zaťažuje, ako si to niektorí na Slovensku naivne dodnes myslia. Možno nevedomky pristupujú k tejto problematike obdobne, ako to uvádzal napr. V. Široký po roku 1948. Navyše mnohí publicisti aj na Slovensku (buď z neznalosti, alebo úmyselne), ale tiež „nájomní“ historici (a nielen na Slovensku) si však vypomáhajú v súvislosti s interpretáciou Trianonu účelovými a nepravdivými „pseudoargumentmi“. Najčastejšie zľahčujú právno-historickú dôležitosť tejto témy pre Slovensko. Opakovane zdôrazňujú a hovoria len o trianonskej strate väčšiny územia Maďarska, čo hraničí s doslova „trianonskou lžou“, nakoľko územie objektívne stratilo svojím rozpadom v roku 1918 zaniknuté Uhorsko (doslova podľa mie-

BRUNO ČANÁDY

Trianon a jeho právne dôsledky (1)

rovej zmluvy „bývalé kráľovstvo uhorské“), a nie samotné Maďarsko.

Zároveň si nemožno nevšimnúť, že sme videli pred časom snahu dokonca vládnych kruhov v Maďarsku o aktuálne nerešpektovanie platného právneho stavu na Slovensku spojeného s výzvami na ignorovanie plnenia vtedy platných ustanovení jazykového zákona. Povedzme si otvorene, že to možno považovať ako útok na suverenitu štátu, aby Slovenská republika nevykonávala na svojom území ustanovenia svojho zákona. Právna výnimka na určitom území je vlastne potenciálnym prvkom určitej autonómie územia.

Zdá sa, že nacionalistické Orbánovo Maďarsko v takýchto postupoch dotýkajúcich sa suverenity Slovenskej republiky bude možno skrytejšie, ale sofistikovanejšie pokračovať. Bude sa prispôbovať témam a možno i budúcim požiadavkám extrémistov z Jobbiku. Tiež podľa európskych prieskumov European Social Survey samotné obyvateľstvo Maďarska je v príklone k pravicovému radikalizmu na druhom mieste (za Bulharskom) zo štátov EÚ. Z celoeurópskeho hľadiska je Maďarsko v tomto smere na treťom mieste. Slovenskú republiku asi čaká nielen pod vplyvom ekonomických problémov nášho suseda zložitá medzisusedské obdobie. Zahraničopolitické reakcie Slovenskej republiky musia byť preto do budúcnosti vopred (a nielen následne) aktívnejšie, premyslenejšie, vrátane čerpania novej invencie aj z právno-historických trianonských súvislostí a hlbokých odborných analytických znalostí a vízií. Dúfajme, že multiodborné slovenské think tanky konečne pripravujú v tomto smere účinnú koncepciu takéhoto sofistikovaného postupu.

V konečnom dôsledku sú Slovensko a Maďarsko z dlhodobého hľadiska odsúdené na konštruktívnu a všestrannú spoluprácu. Jej predpokladom bude však i plná realizácia platných zmluvných dokumentov a vzájomný rešpekt. Prípadné budúce slovensko-maďarské historické zmierenie môže byť len pri plnom dodržaní litery medzinárodných zmlúv a plnení právnych povinností zmluvných strán z minulosti. Zo slovenskej strany v tomto smere treba viac vytrvalosti, odhodlania, viac sebavedomého a kontinuálneho obhajovania slovenských práv a záujmov zo strany hlavne národných elít. Navyše svoje práva musíme nielen na Slovensku dôkladne poznať, ale mať pevnú vôľu ich uplatňovať ako nutnú podmienku rešpektu, úcty partnera a nášho konečného úspechu. História však nepríjemne dobieha nepripravených a budúcnosť praje znalým, sebavedomým a tým, ktorých postupy sú pripravené o krok vpred, ako to má ich partner (či konkurent).

Preto sa vráťme priamo k dôležitým aspektom samotnej právno-historickej problematiky Trianonu, ktoré možno tiež chápať ako symbol a zároveň dôsledok historického zlyhania maďarských elít z rokov 1867-1918, aj keď sa ich súčasníci a nasledovníci snažili ideologicky zakryť, keď historické zlyhanie nazvali „traumou“.

Musíme zdôrazniť, že Trianonská mierová zmluva je po právnej stránke stále právnym prameňom medzinárodného práva, ale aj vnútroštátneho práva v Maďarsku a na Slovensku. Z dnešného pohľadu sa na chvíľku zastavme pri len hypotetických možnostiach zániku tejto medzištátnej a medzinárodnoprávnej zmluvy z roku 1920. Teoreticky do budúcnosti môže takýto stav nastať len v prípade jej medzinárodnoplatného zrušenia všetkými zmluvnými signatármi, čo v súčasnosti znamená pôvodnými zmluvnými stranami, resp. všet-

kými nástupníckymi štátmi pôvodných zmluvných strán. Úplne hypoteticky pri zrušení tejto zmluvy by sa museli všetci signatári mierovej zmluvy a ich právni nástupcovia (napr. aj Slovenská republika) spoločne splniť dnes fakticky neprekonateľné právne skutočnosti. Teoreticky by sa muselo jednať o spoločné stretnutie splnomocnených zástupcov všetkých takýchto štátov, ktorí by spoločne schválili a podpísali príslušný zmluvný záver, ale následne takýto zmluvný dohovor by ratifikovali vo všetkých parlamentoch a podpísali všetkými hlavami zainteresovaných štátov, s následným uložením všetkých ratifikačných listín na francúzskom ministerstve zahraničných vecí v Paríži ako podmienky medzinárodnoprávnej účinnosti. Právne a fakticky je po takomto exkurze Trianonská mierová zmluva v podstate nevyhoviteľná a bude tu právne prítomná v 21. storočí. Musíme samozrejme pripomenúť, že deväťdesiat rokov od jej schválenia v roku 1920 znamenalo, že niektoré ustanovenia úplne stratili na aktuálnosti (napr. zánik Spoločnosti národov), u iných ustanovení vývojom zanikol zmysel niektorých ustanovení alebo predmet zmluvnej ochrany (napr. široké zakotvenie právnej ochrany nemaďarských národností v Maďarsku už nemá v dôsledku dlhoročnej asimilačnej maďarskej politiky voči národnostiam už koho chrániť). Aktuálne platné, ale stále nerealizované sú do dnešných dní stále niektoré jej ustanovenia aj po 90 rokoch. Uvedme napríklad tie časti mierovej zmluvy o vrátení kultúrneho dedičstva odvráteného z územia dnešného Slovenska do Maďarska v rokoch 1868-1919. Pred domácou a zahraničnou verejnosťou, vrátane časti historickej obce, musíme stále zdôrazňovať, že zmluva má platné právne ustanovenie schválené aj samotným Maďarskom o nielen historickej, ale i plnej právnej spoluzodpovednosti Maďarska za vznik a priebeh prvej svetovej vojny. Dodajme, že obdobné ustanovenie o právnej spoluzodpovednosti Maďarska za vznik a priebeh druhej svetovej vojny obsahuje Parížska mierová zmluva z roku 1947. Žiaľ, o tom sa spravidla neučí ani na vysokých školách a o uvedených ustanoveniach nevedia (alebo možno nechcú vedieť) ani niektorí historici na Slovensku. Ako o tom majú vedieť občania?

Uvedené súvislosti musíme posudzovať v kontexte, že prvá svetová vojna mala fatálne dôsledky pre celé 20. storočie. Okrem iného vyvolala krvavú ruskú revolúciu z roku 1917, následne vznik komunizmu, potom fašizmu, iredenty a masového vraždenia, holokaustu v druhej svetovej vojne, neskôr studenej vojny.

Do dnešných dní je Trianon historickou a medzinárodnopolitickou, ale predovšetkým medzinárodnoprávnou garanciou dnešnej a budúcej územnej celistvosti Slovenskej republiky a vôbec štátnych hraníc mnohých stredoeurópskych štátov. Nerešpektovanie či dokonca zánik Trianonskej mierovej zmluvy (alebo jej právne spo-

chybenie) by znamenalo destabilizáciu stredoeurópskeho priestoru a pravdepodobne nové vojenské konflikty.

Napriek potenciálnym fatálnym dôsledkom možného spochybňovania tejto mierovej zmluvy je tu dlhodobou prítomná (zatiaľ) skôr informačno-propagandistická „politická hra“ najmä vplyvných maďarských politických kruhov nielen s maďarskými emóciami, ale tiež s európskou verejnou a politickou mienkou. Je tu hrozba, že dlhodobá príprava v oblasti presadzovania maďarskej historicko-právno-politickej interpretácie o údajnej a mnohostrannej trianonskej „nespravodlivosti“ môže byť (zatiaľ) teoreticky) budúcim potenciálnym základom pre nebudaj tiež budúcu európsku geopolitickú zmenu.

Otvorený alebo skrytý boj proti Trianonu je v praxi dlhodobou politickou agendou väčšiny maďarských politických a vládnych garnitúr. Žiaľ, aj garnitúry historikov v službách propagandy, ktorí sú hojne prezentovaní rôznymi organizáciami na Slovensku. Trianon je stálym politickým základom minulej, súčasnej a pravdepodobne i budúcej maďarskej vládnej politiky so silnou rezonanciou v značnej časti maďarskej verejnosti. Je tiež predmetom propagandistického takpovediac cezhraničného vývozu názorov nielen maďarských politikov, ale i významnej časti maďarských historikov (v propagandistických službách) o zmysle, význame a historicko-právnych dôsledkoch Trianonu. Prebieha dlhoročný a dôležitý doslova zápas o historicko-právno-politickú interpretáciu Trianonu, kde Slovensko pri prezentácii svojich historických a právnych názorov (vo sfére mediálno-propagandistickej) skôr ťahá za kratší koniec. Tiež z dôvodu nedostatočného záujmu kultúrnych elít a miery reálnej podpory slovenských politických elít o prezentáciu Trianonu a jeho nielen symbolického významu.

O úrovni verejnej a mediálnej prezentácie významu Trianonu pri jeho okružnom 90. výročí na Slovensku si iste urobil úsudok sám čitateľ.

Zjednodušene povedané, podstata zápasu o trianonskú interpretáciu prebieha predovšetkým v rovine hodnotenia

Trianonu ako aktu (nielen historickej, ale i právnej) spravodlivosti alebo nespravodlivosti. Prípadná interpretácia o zjavnej nespravodlivosti Trianonu následne otvára budúce možnosti nielen ovplyvnenia medzinárodnej, vplyvnej verejnej mienky (a elít mocných štátov sveta), ale teoreticky za určitých podmienok dokonca politického a právneho revizného postupu, nakoľko spravodlivosť je kategóriou nielen filozoficko-historickou, ale i právnou. Teda Trianon nie je len minulosťou (zabudnutou a nevýznamnou) historickou kapitolou, ale je tu dôležitou prítomnosťou pre budúcnosť Slovenska.

Interpretačno-propagandistický zápas ideí o historickom zmysle (a spravodlivosti) Trianonu pre strednú Európu má teda svoje nezanedbateľné národnostné a výsostne praktické dopady. O to viac môže mrziť, že na Slovensku sme svedkami spravidla dlhoročného nezáujmu štátom (a občanmi) platených vedeckých a vzdelávacích inštitúcií o túto problematiku. Výsledky odborného skúmania historickej a právnej obce, odborné a mediálne prezentácie (slovenských) historikov, niekedy v rámci obrazne „stredoeurópskeho boja ideí a poznatkov“ o výklad histórie, však spolu preduroujú prítomnú a budúcu slovenskú geopolitickú úspešnosť. Takto dlhodobý (a mnohoročný) ideový zápas o historickú a právnú interpretáciu Trianonu má práve v stredoeurópskom kontexte kľúčové miesto. Preto o to viac je potrebné oveľa viac hovoriť (písať a prezentovať) o objektívnom historickom a právnom význame Trianonu pre Slovensko a Európu. Treba tomu venovať vydávanie podnetných publikácií, dokumentárnych filmov a sústavné organizovanie verejných prezentačných akcií (tiež a nielen k 90. výročiu Trianonu). V neposlednom rade je nutné hľadať rôznorodé a netradičné formy oslovenia širokej slovenskej, tiež európskej verejnosti a hlavne však slovenskej mládeže.

Historický (slovenský) pohľad na dejinný význam Trianonu (v súlade s vtedajším európskym postojom) znamená jeho interpretáciu ako aktu historickej spravodlivosti, symbolu úspechu slovenského národa (a jeho elít) a nového počiatku moderného slovenského (a stredoeurópskeho) vývoja v 20. storočí. Trianon znamenal právnú nápravu bývalých dlhoročných krívd vo vzťahu k predchádzajúcemu spoločenskému stavu bývalého Uhorska (a pri morálno-politickom zlyhaní maďarských národných elít v rokoch 1867-1918).

Maďarská historická interpretácia Trianonu dôsledne zabúda, že bol len následkom príčiny. Teda Trianon bol dôsledkom a prirodzeným výhodiskom toho, čo spôsobila samotná dlhoročná k národnostiam netolerantná a asimilačná maďarská vládna politika v rokoch 1867-1918, a to počas existencie Uhorska po roku 1867 a v rámci Maďarska po roku 1918. Najpostihnutejším národom boli v tomto období práve Slováci, ktorí bojovali o takmer národné prežitie. Trianonské právne dôsledky boli teda len následkami jednotlivoj príčiny, čo bola práve zjavne nespravodlivá správa Uhorského štátu v 19. a 20. storočí, neskôr samotného Maďarska voči nemaďarským národom.

POZNÁMKA

Mierová zmluva medzi mocnosťami spojenými a združenými a Maďarskom, Protokoly a Deklarácia. Dňa 4. júna 1920 (Trianon). Trianonská mierová zmluva nadobudla medzinárodnoprávnú účinnosť dňom uloženia ratifikačných listín na francúzskom ministerstve zahraničných vecí v Paríži dňa 26. júla 1921. Text bol publikovaný v Česko-Slovensku pod č. 102/1922 Zbierky zákonov a nariadení.

EURÓPSKA (NE)SPRAVODLIVOSŤ

Kresba: Andrej Mišanek (Pokračovanie v budúcom čísle)

(Dokončenie na 1. strane)

Jedinečnosť slovenských heboidov

Krpčiariska neokrôchanosť je príliš badeľná. Veď to, čo bolo toľkokrát - samými heboidmi - zavrhané a deklasované, je teraz fakticitou, ktorú nemožno poprieť ani odignorovať. (Zvlášť ak ju nepopierajú ani tí zbožňovaní.) Vzhľadom na to, že ide o najpriamejší formálno-politický znak moderného národa, je vskutku hanebné, ak sa Slováci stavajú medzi tých „slušných“ a schopných, keďže je nad slnko jasné, že medzi nich nepatria. Ide iba o nabubralé pretvarovanie, hru na dôležitosť, osobovanie si niečoho, na čo nemajú právo. Slovom, takáto chamrad' medzi lepšiu spoločnosť nepatrí.

Popis zanietenej averzie slovenskej inteligencie voči vlastnému národu a domácejmu spoločenskému prostrediu, obklopujúcemu jej každodenné „žitie-bytie“, predstavuje jedinečnú, nalievajú potrebu stoj čo stoj sa čo najdôraznejšie vyčleňovať z radov vlastného národa a seba i celému svetu (pochopiteľne: predovšetkým tomu „civilizovanému“) dokázať, že ona sama s týmto stavom - osobitne od roku 1993 - nemá nič spoločné. Proces ústiaci do samostatnej slovenskej štátnosti sa stal akoby nedopatrením, omylom a hádam len preto, aby strpčoval život slušným, rozhladeným svetoobčanom. Div že nešlo o xenofóbne sprisahanie, zahrňujúce jediný cieľ: kompromitovanie toho mála dobrehého (rozumej: kozmopolitných slovenských intelektuálov), čo ešte v tomto prihlúplom národe zostalo.

Zákutia nevedomia týchto „výtečníkov“ nahľadáva práva existenciálna úzkosť z neblahého faktu, že aj ich vlastná existencia je vykolikovaná slovenskosťou. Nepriazeň. Ako sa vyrovná s touto ontologickou kliatbou? Nechciet byť Slovákom, a predsa ním byť...

Préd prvým januárom v deväťdesiatom treťom roku bolo možné vypomáhať si náhradnou pseudo-identitou, dokonale vytesňujúcou skutočný pôvod jej nositeľov. Schovávanie sa za Čechov pod hlavičkou československosti bolo zvlášť pohodlné najmä vo vzťahu k zahraničiu. (Veď kto - a načo - by sa trápil s vysvetľovaním, že Slovak nie je Czech a že okrem magickej šestidesiatosmičky jestvovala aj jednoznačná štyridsaťšesťka? O slovenských hriechoch z minulosti už ani nehovoriac.) Takáto identita bola čosi ako výhodne kúpený šľachtický titul, ako dobre zretušovaná umelecká fotografia. Slovenskosť - aspoň navonok - nebola príčinou vnútorných kríz (ktorých je aj bez nej - v týchto chaotických časoch - až-až). Pravdu povediac, českoslovakizmus o svoju popularitu neprišiel ani dnes. V duchu hesla: „co je český...“, si svoju popularitu spoľahlivo udržiava vo všetkých vrstvách slovenskej spoločnosti. No na heboidov pôsobí priam hypnotizujúco; pre nich neznamená len to, že spomínaný -izmus „je hezký“, ale akosi pontúka vykúpenie z úbohého regionalizmu a zaostalosti. Skrátka, je to značka, ktorá má vysoký rating. Zjavne to vidno na nasledujúcom príklade: Ak sa zvolia premenné „československý“ (a samozrejme že i „český“) + „svetový“, ich výsledok vytvorí nanajvyš prijateľné pocity (ba často i emocionálne vytrženie) a dodatočne aj racionálne zdôvodnenie. Čosi úplne iné však vzíde, pokiaľ sa premenná „československý“ zmení na „slovenský“; lebo v spojitosti s premennou „svetový“ sa výsledok javí byť natoľko absurdný, že vážne s ním možno rátať len v námete na zlomyseľnú frašku - čo bohužiaľ aj podľa môjho názoru je opodstatnené až príliš často. Lenže - samozrejme, stále ide o postoje heboidov - výsledok by bol pejoratívny tiež v prípade premenných „slovenský“ + „český“. Je to dosť prekvapujúce, keďže premenná „československý“ zväzda predpokladat', že ona sama je prostým súčtom ich vlastností. Ak by to bolo tak, druhá časť tohto zloženého termínu (teda „slovenský“) by vyvolávala asociácie protichodné k jeho časti prvej („česko“-, resp. „český“), čím by jeho význam získal podstatne ne-

gatívnejší obsah. Kým teda „československý“ („československosť“) má pre slovenskú inteligenciu výsostne osobitú prítlačivosť (umožňujúcu namýšľať si, že na tom, čo má cveng, berie aj ona akú-takú účasť), použitie výrazu „slovenský“ („slovenskosť“) je v pozitívnych konotáciách háklivé, neuvážlivé, ba urážlivé. V porovnaní so zloženinou proste nepoužiteľné. Pochopiteľne, aj takýto príklad možno marginalizovať, tvrdiac, že je to len abstraktná hra so slovami; v každom prípade dáva zreteľne vedieť, v akom rozpoložení slovenských intelektuálov pristihla súčasnosť.

Pseudoidentita teda má svoje čaro a svojskú (pridanú) hodnotu. Veď koniec-koncov Slováci sú Čechom najbližší - ich „mladší bratia“... (Ak to naozaj platí s takou samozrejmosťou, s akou to slovenská inteligencia podsúva všetkým naokolo, prečo sa potom sama seba nespýta, ako je možné, že kým odvolávanie sa na „československosť“ dvíha do nadregionálnych výšin, druhá časť tohto zloženého slova spôsobuje hlboké ontologické otrasy a frustrácie?)

Už sama existencia medzinárodno-právnej subjektivity Slovenskej republiky - a k nej pridruženej reality, akou je národná kultúra alebo hoci športová reprezentácia - spôsobuje, že vyššie uvedený (ešte nedávno nespochybniteľný a akoby prirodzený) vzor vystupovania a cistenia pôsobí stále viac dojomom muzeálnej relikvie. (Zdá sa, že jestvujú aj také dejinné cesty, ktoré sa na výber smeru svojich protagonistov nepýtajú.) Nepomáha ani zosielanie ohňa a síry na hlúposť národa, ani na aroganciu politikov, ktorí od heboidného konania až tak ďaleko nemajú - vrátane „otcov národa“, neisto sa hniezdiačich vo vládných kreslách. A tak sa s obľubou vyťahujú zbraň najťažšieho kalibru: bigotný, zažratý, racionalistický kritizmus. On sám je - kde-tu lepšie, kde-tu horšie - skrývajú chronickou hypernespokojnosťou s úrovňou slovenskej society. Je to bublina, ozajstne baudrillardovské simulakrum, dávajúce okázalo najavo, že nech by sa primárna realita menila ktorýmkoľvek spôsobom, rozhodlo sa už vopred.

Onania? Masochizmus? Životná potreba. Tu hádam pramení fixná, zatrpknutá idea, že všetko, čo sa tohto národa týka (a aj v budúcnosti týkať bude), je len znôškou márných dobiehaní tých „slušnejších“, „kultúrnejších“ a „lepších“, ktorým je ten náš iba ak trápnu karikatúrou.

Takmer sa žiada povedať ono okridlené - Panta Rhei. Postávanie v zákrute za Čechmi, posmrkávajúce pri ich kultúre pomaly stráca - prinajmenšom vo formálno-právnej rovine - svoje opodstatnenie a štatút nespochybniteľnosti. Pseudoidentita už neposkytuje tak bezpečný a času nepodliehajúci úkryt; navyše, i v (západnom) zahraničí lipnutie na nej vyvoláva (zavše) počudovanie. Lenže základný, heboidný postoj sa nemení - nechciet byť Slovákom, a predsa ním byť. Prinajmenšom nechciet byť ako Slováci identifikovateľný...

Čo s touto stiesňujúcou apóriou?

Úsilie a vynachádzavosť však aj v takejto situácii prináša - najmä od polovice deväťdesiatych rokov - novú, nanajvyš prijateľnú a flexibilnú paradigmu: nie som povinný patriť k žiadnej národnosti - nepotrebujem ju - nech ju vezme hoci čert - stačí byť človekom s individuálnymi kvalitami - vplyv rodiska a vôbec, celá národná kultúra, je jeden smiešny balast, tak ako poondiatá spoločná mentalita - stačí mi byť tým, k čomu sa vzťahujem, s čím sa stotožňujem a čo mi je sympatické - stačí mi vedomý habitus, taký, ktorý si zvolím na základe dobrej, serióznej úvahy; taký, ktorý môžem podľa potreby a momentálneho presvedčenia navliecť a vyzliecť vždy, kedy mi to bude vyhovovať (najmä keď to budú zahraniční idoly považovať za hodné ocenenia)...

Ide o neustále lienenie, zhadzovanie

- alebo aspoň zahmlievanie - neželanej reality. Zbavovanie sa identity aj za cenu siahania na samotnú entitu. Vzorec je nasledujúci: najprv sa treba očistiť od nánosov spoločnosti okupujúceho prvotný osobnostný systém; potom nastáva etapa prebudovávania ega, to znamená prijímania informácií, obrazov, skúseností (atď...) prostredia, ktoré s tým slovenským - podľa možnosti - súvisí čo najmenej; nakoniec vďaka superegu dochádza k tvorbe hodnôt a ideálov, pochopiteľne, Slovensko paralyzujúcich na čo najvyššiu možnú mieru.

No stále tu zostáva nevykoreniteľný spoločný sociálny kontext a neustála vzájomná - hoci donekonečna preklínaná - interakcia.

Je pohodlné - a často prítlačivé - zvalovať hriechy tohto sveta na „tých druhých“. Dokonca mať tých druhých v prípade potreby poruke, predstavuje pravú nevyhnutnosť - zvlášť v prípade osobných boľáčiek. No pokúšať sa kvôli nim likvidovať vlastnú identitu (ak sa aj vylúča axiologické kritériá) je - ak tak môžem povedať - zásadným omylom v celej svojej totalite. Omylom, aký spôsobuje neblahé následky predovšetkým vlastnému strojcovi. Pretože aj v chabo kohéznom spoločenstve (napr. u nás je jeden z jeho atribútov slovenčina) sú „tí druhí“ všetci - vrátane ich odporcu či kritika. Aj on (a jemu podobní) - pokiaľ nežije ako prednovembrový disident - je (spolu)tvorcom sociálnej siete, do ktorej sa denno-denne zamotáva. Tvrdiť, že s mentalitou „tých druhých“ nemá nič spoločné, je len pokusom obrátiť sa pred sebou samým.

(Takmer sa v tejto súvislosti žiada odcitovať slávny ponurý Sartrov výrok o tom, čo - či skôr kto - je to peklo. A azda ani nie je nutné vyťahovať spomínaného existencialistu; skôr si predstavme vybranú spoločnosť, medzi ktorou sa ocitne hlúpy Jano s Ťapákovcami; Ťapákovské neotesané správanie a reči sú sprevádzané neustálymi štuchancami a buchňatmi zo strany hlúpeho Jana, ktorý sa práve takto všetkým prítomným usiluje dokázať, že s trápnyimi osobami nemá nič spoločné; Ťapákovci sú vlastne ideálnym médiom, prostredníctvom ktorého hlúpy Jano môže demonštrovať, že aj on patrí medzi spoločenskú elitu; takže hlúpy Jano nie je hlúpy.)

Možno sa spýtať, kam sa dá takýmto systémom dopracovať, či nejde skôr o burlesknú donkichotiádu. Ide, lenže - ako som spomínal už v úvode - heboid sa vyznačuje extrémnym odmietaním obklopujúcej ho society; o to viac, že on sám je jej príslušníkom.

Bohužiaľ, náznaky schizofrénie sú smutné a nevyspytaiteľné. Lebo tie sa neprejavujú iba výlučným odporom k „tým druhým“.

Psyché slovenského intelektuála by sme nepochopili dobre, keby sme nepostrehli, že permanentne sníva svoj veľký sen o tom, čo by bolo, keby bolo... Keby tak miestom narodenia (alebo aspoň bydliska) boli Spojené štáty, Spojené kráľovstvo, istá západná spolková republika, alebo keby „jeho“ hlavným mestom bola aspoň taká Praha - všetko by bolo iné. To povznášajúce voľkanie medzi nobilitou, medzi tými, ktorí tvoria dejiny, to už čosi znamená (kým na Slovensku je jeho myseľ - denno-denne - urážaná zakomplexovanými tuťmákmi). Všetko by bolo lepšie, kultúrnejšie, zmysluplnejšie, perspektívnejšie - ešte aj tie jablká by boli chutnejšie (ako sa svojho času vyjadřil istý slovenský spisovateľ - iný ako ten z úvodnej citácie). Bol by to svet väčších možností a výziev. A čo je zväšť dôležité, byť Američanom, Angličanom, Nemcom, či Čecho(slovákom), by znamenalo diametrálne inú

kvalitu vlasti, povedomia, ba i emócií - hľadanie azylu v dodatkovej identite by bolo bezpredmetné. Hľa, vytúžené vykúpenie by sa stalo skutkom (hurá!) - najmä ak sa kde-tu zjaví šťastlivec, ktorý je ochotný tvrdiť, že jemu sa to (v dobe veľkej globálnej dediny, neobmedzene dostupných informácií a voľných sociálnych sietí) v zásade (až na to rodisko) predsa len podarilo.

Demonštratívne vyčleňovanie sa z národa a neustále hľadanie pseudoidentity však nie sú jedinými znakmi jedinečnosti slovenských heboidov. Patrí sa priradiť k nim ešte stigma. Lepšie povedané, jedinečné narábanie s týmto - najmä v dnešnom ponímaní - neblahým inštrumentom, nachádzajúcim si miesto a čas vlastne v každej kultúre. Postihnutie stigmou sa spravidla týka jednotlivcov a menších skupín, ktorých telesné prejavy, ale aj správanie a konanie je považované za odchylné od toho, čo sa zvykne chápať ako „normálne“. Keďže sa javí ako odklon, ba opozitum voči väčšinovo prijatým konvenciám, predstavuje osvečené i „prirodzené“ dráždilo zvlášť pre mocenských operátorov a mienkotvorné mechanizmy. Nositeľom uvedenej stigy môžu byť napr. aj heboidi. Ibaže na Slovensku je mnoho javov postavených na hlavu, a tak pre našu situáciu je príznačné, že tí, ktorí stigmatizujú, sú heboidi a ten, kto je tu stigmatizovaný, je národ (!).

Vzhľadom na príslovečnú apatiu „obyčajných“ Slovákov k vlastnému náciu, ale aj vzhľadom na „Svet na Trasovisku“, pred ktorým sa naša inteligencia toľko trasie, určité riešenie tento vzťah ponúka: ak tento národ prejavil toľko prostoduchosti, až arogancie, že sa zabudol odnárodniť a vlastným štátom len dokázal, že medzi vybranú spoločnosť globalizujúceho sa sveta definitívne nepatrí a ak ontologická nevoľa, či spoločenská väzba oboch vrstiev je podmienená jediným geosociálnym rozpoložením, potom by bolo najmäjšie, aby títo stigmatizovaní, sociálne neprispôbiví kazisveti zakotvili v pokútňom priestore mimo zorného poľa sveta tých lepších. Pokiaľ sa stigmatizovaný národ

- niekedy - správa tak, ako keby mu bol pridelený priestor prítensný, okamžite sa bije na poplach a poukazuje na extrémny stupeň nebezpečenstva. Dôrazne sa dáva najavo, že takýto národ sa nevie zmestiť do svojej kože. Inak povedané: nevie, kde je jeho miesto. Nejde o žiadne sci-fi, ani o vybájené fyzikálne súradnice. Mám na mysli situáciu pripomínajúcu postavenie služobníctva v epoche edwardovského Anglicka - malo by sa za každých okolností správať tak, aby si panstvo jeho prítomnosť v dome nebolo nútené všímať. Veru tak; existencia slovenského národa máta slovenskú inteligenciu priam prízračne - akoby jediná pozitívna či aspoň neutrálna myšlienka, venovaná tomuto anachronickému Molochu, mohla pošpiniť čistý štít svetoobčianskej uvedomelosti.

Póza hlásajúca radikálny odpor k slovenskému životu je teda vymedzená dvomi protikladmi. Na jednej strane chodník slávy, na druhej diera. Niektorí kulturologovia by povedali, že ide o rozpor medzi centrom a perifériou. Medzi žiarivým, prítlačivým svetom úspechu a spoločenského uznania a jeho okrajom s prizemnými starosťami všedného dňa. Lebo Slovensko - so všetkými sprievodnými znakmi, ktoré k svetu v tieni reflektorov patria (v rámci západnej civilizácie sféry) - je perifériou typickou, je humnom toho, čo sa dá považovať za „In.“

Možno toto konštatovanie odmietať. Pokiaľ sa však príjme, možno sa správať pasívne a rezignovať. No dá sa správať aj aktívne a snažiť sa túto situáciu - svojou mierou - nejako zmeniť. Ale aktivitu je možné pretaviť aj na pohrdanie voči tým, ktorí toto územie obývajú a na každom kroku - s chorobnou dramatičnosťou - predvážajú, že oni neduhmi života na periférii nijako postihnúť nie sú.

Nespočíva však práve v tomto bode kľúčový omyl, ba porucha heboida, s ktorou si nedokáže poradiť? Nedochádza práve tu k ešte väčšiemu zmäteniu myšlienok ako v prípade vyrábania pseudoidentity?

Pohrdanie sociálnym prostredím a národom, ktorého je - aj keď nedobro-

Snímka: Ján Motulka

voľnou - súčasťou, predstavuje zároveň pohľadanie sebou samým. Je to paradox, no ten, čo ponúka vysvetlenie: darmo si totiž naša inteligencia navráva, že ona je - v porovnaní s priemernými slovenskými ňáňkami - čímsi iným, lepším, darmo sa medzi vybranú spoločnosť snaží prepasírovať upozorňovaním na svoje antinárrodné, kozmopolitné názory, priveľa platné jej to nie je. Svet typických Slovákov, ktorým práve ona s takým oduševnením pripisuje xenofóbiu, je rovnako jej svetom. Ona sama je jeho spolutvorcom. „Príručné súčno,“ s ktorým narába ona sama, je k dispozícii i tým, ktorých sa štíti. Ide o základné, ontologické spojivo, prerastajúce obidva typy. Napokon, stav „ľudu pospolitého“ - interesantného už tým, že pokiaľ sa mu pripisuje nacionalizmus, mal by sa spomínať skôr v spojitosti s akútnym deficitom - je výsledkom jej práce a úrovne, prihliadnúc zvlášť na absenciu národného sebavedomia, ktoré by malo byť čímsi viac ako chvíľkovými výkrikmi pri MS v hokeji (a najnovšie i vo futbale). Jedinečnosť, spočívajúca v ostentatívnom vyčleňovaní sa zo slovenského sociokultúrneho prostredia je permanentne plodená skrytými démonmi, mocnejúcimi tým viac, čím hlbšie si naši heboidi uvedomujú, že averzia, útočiaca proti údajne bezpríkladnej národnej zadubnosti, je v skutočnosti zacielená proti sebe samým. Znamená to, že za seba samých sa úprimne hanbia. A pokiaľ sú Slováci - so všetkými skutočnými i vykonštruovanými nedostatkami - príliš viditeľní, ich „elita“ sa zmieta v křochoch histórie z obavy, že dovidieť aj na ňu.

Samozrejme, je dobré, ak sa dnes množia pokusy zhodnotiť kultúrny stav tohto národa, ktorý má od romantických predstáv vskutku ďaleko. A ak spomeniem Sládkovičov termín „špatno-krásny“, treba povedať, že sa do asociácií vkráda skôr prvá časť zloženiny, ibaže... Ak treba niekde začať, tak zaiste s nevidanou jedinečnosťou slovenskej inteligencie. S jej heboidným čudáctvom a záfatou nevráživosťou voči spoločstvu, s ktorým sa stretáva v každodennom, všednom živote. S odstraňovaním traumy a strachu z podozrenia, že nič neznamená a že sme všetkým iba ak na smiech.

V prvom rade je nutné urobiť si poriadne upratovanie v hlave: napr. z úvodného citátu istého spisovateľa vyplýva, že Slováci sú nekultúrni a jeho - osobné - nešťastie spočíva v tom, že sa narodil v nesprávnom štáte. Lenže v takom prípade mal hovoriť o narodení sa v nesprávnom národe, a nie štáte, pretože - súdiac podľa jeho veku - ani za prvej, ani za súčasnej Slovenskej republiky sa narodiť nemohol. Narodil sa v štáte, ktorého je síce obdivovateľom, ale ktorý zanikol a so zánikom ktorého sa doteraz nevyrovnal. (Cíti sa podvedený - veď ukázalo sa, že starostlivo budovaná pseudoidentita je po záruke.) Takže, z jeho pohľadu sa práve on narodil v tom správnom štáte. A navyše, patrilo by sa zodpovedať na otázku, ako nekultúrnosť Slovákov súvisí so - spisovateľovým - vytúženým - štátom, v ktorom síce žili, ale ktorý im nepatrí...?

Slovom: podivuhodný „systematický chaos“ (aby som si pomohol názvom albumu americkej metalovej legendy). Zvlášť, ak ide o súputníka vrstvy, ktorá zo strachu pred tieňom každého trojvršia, každého dvojkríža (vetriac v nich nebezpečenstvo „Blut und Boden“), tak rada a naliehavo apeluje na kritizmus, racionalizmus, kozmopolitizmus, slovom - na zdravý rozum.

Kým si teda slovenská inteligencia vlastné myšlienky neusporiada aspoň do základných logických súvislostí, potom tvrdenie, že „Slováci sú... veľmi nekultúrni,“ bude platiť s cynickou pravdivosťou. Hlavne keď sa oddá pýtať, aký podiel na pravdivostnej hodnote tohto tvrdenia má ona sama. Veď napokon, aj toto je dôkaz, že sa národnej postati hádam tak veľmi neodcudzila...

Takže: čo tam po Ťoch a ich spisovateľoch, čo tam po Keňanoch a ich vytrvalcoch - najmä keď my sme jedineční našimi Heboidmi.

MARCEL MIHALIK

Narodil som sa v Maďarsku, žijem pod Budínskym hradom - a som Slovák. Celkom prirodzene-ne. Tu, neďaleko môjho bydliska, medzi Viedenskou bránou a Slávičou ulicou (Csalogány u.), ešte v 13. storočí bola veľká slovenská dedina. Odkedy to viem, cítim sa tu doma.

Chodím po hrade a okolo seba vidím markantné stopy práce slovenských rúk: sochy Jozefa Damku, Ladislava Júliusa Dunajského, Alojza Štróbla... Aj Matejov kostol mi pripomína liptovských murárov, ba aj samotného kráľa Mateja, ktorý by rozumel mojej slovenčine, veď vyrastal na českom kráľovskom dvore. Trošku opodiaľ jazdec na kamennom piedestáli. Keby sa ozval, hovoril by po slovensky. Je to turčiansky zeman, slávny poľný maršal Andrej Ha-dík...

Podobne to vyzerať aj na druhej strane Dunaja, v Pešti. Veď Budapešť bola aj našim hlavným mestom. Tie najhonosnejšie budovy (Opera, Parlament,...) stavali liptovskí murári. Socha peknej rybárky pri Dunaji je dielo J. Dunajského,

My sme akísi neprebudení

a pri nemocnici Rókus, na súsoší z bieleho mramoru, mladá žena s dieťaťom v náručí, čo sa tak vďačne pozerá na lekára Semmelweisa, „ochrancu matiek“, je Zuzka Rysulová z Vážca. Čo všetko by sa tu dalo ešte vymenovať! Vedomý si toho všetkého sa ma zmocní hrdosť a dobre mi padne, že som Slovák. Poznajú tento pocit aj všetci Slováci na Slovensku?

Občas idem aj von z hlavného mesta. Pred rokmi som sa zatúlal až do Zalaváru. V katastri tejto lokality som objavil Blatnohrad, niekdajšie sídlo nášho kniežaťa Pribinu a jeho syna Ko-ceľa. Je tam aj kamenný stĺp: z dvoch strán sú sochy a na tretej nápis: „Na pamiatku panónskej činnosti stvoriteľov slovenskej písomnosti Cyrila a Metoda.“ Zhotovíť ho dali: Univerzita Eötvösa Loránda, Župa Zala a Bulharská ľudová republika.

Pozierám, pozerám, a ľúto mi je. Čo my, Slováci? My sme kde boli, keď na nebi hrmelo? Vedľa stojí Dom Malého Balatonu, malé múzeum. Vošiel som. Zalistoval som v knihe návštevníkov. Slovenský záznam som tam nenašiel. Aj český iba jeden. Čiže, nielen že sme pri tom nebolí, ale o tom ani nevieme! Potom niet sa čo čudovať, že z mnohých nápisov v areáli nijako nevysvitne, že so svätcami a s Blatnohradom aj my, Slováci, máme niečo spoločné. Dokonca ani názov Blatnohrad sa tam nevykytne, spomína sa iba druhotný názov Mosaburg a Mocsárvár. Z týchto dvoch sa veru nedá vydedukovať meno Balaton! Autori českého zápisu si to aj všimli a kritizovali to. My nie, my sme tí Slováci, čo tak sladko spinkajú na svojej histórii. Na budiček zatrubili až budapeštianski Slováci r. 2001. Trošku neskoro, ale aj to je lepšie ako nikdy. Dnes už tam chodia slovenské skupiny z celého Maďarska, ba dokonca už aj z Bratislavy. Takmer bez výnimky iba príslušníci tej zanedbanej Maticy slovenskej! A tento príklad našej mizernosti nie je jediný.

V novinách Népszava (Hlas ľudu, 27. 2. 2003) ma poriadne prekvapil článok: „Socha a tabuľa oteraz bude hlásať pamiatku maďarského svetového cestovateľa a objaviteľa v Madagaskare. Expedícia Benyovského bola úspešná.“

O čo ide? Úvodný text článku informuje: „Z 12-dňovej cesty po Madagaskare sa vrátila I. maďarsko-medzinárodná expedícia, ktorá chcela postaviť pamiatku Mórícovi Benyovskému, významnému maďarskému cestovateľovi a objaviteľovi z 18. storočia, na ostrove v Indickom oceáne. Šesťčlenná skupina vyhľadala niekdajšiu osadu Benyovského a tiež aj tú oblasť, kde podľa predpokladu r. 1786 zomrel. Ním založený Louisbourg dnes už neexistuje, morská voda pôvodnú osadu odmyla. Ale ešte stojí obec Maroantsetra, na hlavnom námestí ktorej umiestnili trojjazyčnú pamätnú tabuľu hlásajúcu pamiatku Mórícovi Benyovskému a sochu, ktorej pôvodina stojí v pamätnej záhrade na budapeštianskej ulici Mórícovi Benyovskému. Pamätnú tabuľu umiestnili aj na ulici Mórícovi Benyovskému v hlavnom meste Madagaskaru, v Antananarivo.“ Výpravu vraj „zorganizovala nedávno založená Spoločnosť maďar-sko-madagaskarského priateľstva. Jej cieľom bolo utvrdiť vedomie, že Benyovszky bol Maďar, lebo o tomto maďarskom barónovi si mnohí mysleli, že bol Čech, Poliak, alebo Slovák. Jeho meno síce mnohí poznali, ale o jeho národnej príslušnosti takmer nič nevedeli.“

Nuž, čo si o tom myslieť? Teraz už vedia, že „bol Maďar“! V skutočnosti to však bol Móríc Beňovský. Meno má slovenské. Otca mal Slováka. Matka síce bola Révaiová, ale v prostredí,

kde žila, nemohla nevedieť po slovensky. Móríc sa narodil a vyrastal v irečitej slovenskej obci Vrbové neďaleko Piešťan. Ako dospelý blúdil takmer po celom svete, snáď len v maďarskom prostredí nikdy nebol. Svoj chýrny denník napísal po francúzsky... Móríc Beňovský bol príslušníkom šľachtického rodu, ktorého koreň siaha až do osady Beňov. Tá ešte v sedemdesiatych rokoch minulého storočia patrila v rámci cirkevného členenia do rímskoka-tolíckej farnosti v Jasenici. Osada Beňov dnes patrí do Bytče a katastrofom susedí s okresom Považská Bystrica. Akokoľvek sa na to pozeráme, v celej tejto veci maďarské je iba jeho do maďarčiny prepísané priezvisko Benyovszky. Aj my, v Maďarsku žijúci Slováci, máme mená úradne napísané po maďarsky. To však je pramálo k tomu, aby nás na tomto základe niekto vyhlásil za Maďarov. Platí to aj o Beňovskom.

Je podivuhodné, čo všetko dokážu Maďari urobiť. Podivuhodnejšie je už len to, čo všetko my, Slováci, nedokážeme urobiť. Ani výpravu

na Madagaskar, ani založiť Spolok Mórícovi Beňovského... My mu sochu nedokážeme postaviť ani doma, tobôž nie na Madagaskare. My sme v Bratislave po ňom pomenovali iba jednu slepú uličku. Summa summarum, aj v tejto veci sme zaspali.

A do tretice ešte jeden príklad. Náš rodák zo Švajčiarska, Miroslav Demko, roku 2003 v Bratislave vydal mimoriadne zaujímavú knihu pod názvom Franz Liszt - Stratený syn Slovenska. Spôsobil tým svetu nemalé prekvapenie, a nám, Slovákom (aspoň tým, pre ktorých slová ako národ a Slovák ešte niečo znamenajú), obrovskú radosť. Dozvedeli sme sa, že senzáčný kla-vírny virtuóz, hudobný skladateľ Franz Liszt vyrastal v slovenskej rodine! Jeho starý otec Juraj sa ešte podpísal ako List. Jeho stará mama bola Barbara Slezáková. Otec Adam už bol Lisztom. Nie že by sa bol pomadžarčil, iba meno mu napísali po maďarsky. Hľa, kam až siaha-jú korene maďarizácie! Rodina Listovcov žila v Malackách, kde v školskom roku 1790/1791 ako povinný predmet bola úradne zavedená maďarčina! Adam sa trápil s týmto predmetom a mal z neho vždy najhoršiu známku. Ani jeho syn František nevedel po maďarsky, ba ani sa o to nikdy nepokúšal. Jeho materinský jazyk bola slovenčina, vedel po nemecky, ale lepšie ovládal francúzštinu. Známy je aj jeho vrúcny vzťah k Bratislave. Keďže Slováci v Uhorsku oficiálne neboli uznaní za národ, ani slovenčina za úradný jazyk, nemohol sa podpísať me-nom František, nuž používal nemecký variant Franz. Po celý život ho trápilo, že jeho národ, Slováci, sú neuznávaní, potláčaní. Bol z toho nešťastný. Navzdory týmto faktom dnes je pre-zentovaný ako maďarský skladateľ! Maďari po ňom nazvali hudobnú akadémiu, školu, má v Budapešti námestie, na ňom, ba aj na budove Opery, má sochu, jeho maďarské(!) meno nesie celý rad ulíc...

A čo sme mu dali my, Slováci, za ktorých sa toľko trápil? Čo mu dala Bratislava, po ktorej vždy tak túžil? Nuž, my sme naňho pekne-krásne zabudli. Stratili sme ho! To sme celí my.

Vďaka M. Demkovi už vieme, kto bol. Už nie je pre nás stratený. Zaslúžil by si prinajmenšom pekné námestie v Bratislave a impozantnú sochu. Bolo by od nás veľkou obeťou, keby sme tomuto významnému synovi nášho národa po 120 rokoch od jeho úmrtia (1886) umožnili aspoň symbolicky, v podobe dôstojnej sochy, bývať vo svojej obľúbenej Bratislave? Poznajúc však našu slovenskú národu, ostane to asi len púhym rojčením jednotlivcov. Stavať sochy na Slovensku sa lepšie darí maďarskej menšine. Tá keď chce, postaví si sochu akúkoľvek, kedykoľvek a kdekoľvek na Slovensku. Už majú priam v centre Bratislavy Petöfího, v Rožňave Kossutha, v Komárne Klapku, a najnovšie aj „Attilu“ - niekdajšiu pohromu Európy - v Čičove. Z vymenovaných ani jeden nebol svätý. Spomínam to len preto, lebo Slovákom vo svojej (vraj zvrhovanej!) republike sa už roky a roky nedarí na svojom území, v Komárne, postaviť ani len súsošie svätcov Cyrila a Metoda, patrónov Európy! Menšina im to nedovolí!!! A čo sa týka sochy Františka Lista v Bratislave, som skeptický. Keď sme nedostali povolenie na postavenie súsošia patrónov Európy v Komárne, ktovie, či by sme ho dostali na postavenie sochy Lista v Pozsonyí? My, pilišski Slováci, máme na to priliehavú pesničku: „Hanba sa valí ze všech strán, hory, zakryte ma!“ Zdá sa mi, že spíme, že sme akísi neprebudení.

GREGOR PAPUČEK

JÁN MARŠÁLEK

Stvorenie básne

Kremnické hodiny

*Nad mestom hrad a kostol
s vežou do neba,
treba len pozdvihnúť zrak.*

*Zašlá sláva -
prítomnosť zostáva v tieni
a budúcnosť sa kloní k večnosti.*

*Tak ide svet -
na obe strany, do kríža.*

*Líce a rub tej istej mince,
líce a rub života.*

Jednoduchosť

*Taký jednoduchý deň
a samozrejmy ako život:
treba len spojiť
začiatok a koniec.*

*Taký jednoduchý deň
a ty ho zauzliš:
ako chvenie, ako bolesť,
ako kríž.*

Doma

*Čisté biele pole
(všetko vyškrtané) -
iba podstata
a možnosť začať
teraz a znova.*

*Čisté biele pole -
vyžehlený obrus
na kuchynskom stole.*

*Stvorenie diela
(Pocta Michelangelovi)*

*Človek vystupujúci z hmoty,
silou večného slova
pre život stvorený.*

*A tvorca si vraví: je to pekné,
vidiac svoje dielo,
jeho tvary a premeny.*

*Človek je vlastne obraz,
odtlačok Božej mysle,
pre život stvorený!*

Zánik rieky

*Rieka sa vlieva do rieky,
stráca sa v prúde,
prichádza o meno.*

*Stráca sa, spája
(víťazi voda)
a vteká do mora.*

*Aj čas raz stečie
zo života:
obnažiac večnosť.*

Budúcnosť sveta nespočíva iba v technike, ale v množstve lásky, ktorú sme schopní odovzdať druhým. Tomu chcem zostať verná,“ hovorí Bedřiška Znojemská (vl. menom Božena Krejčí, narodená v r. 1928 v Znojme), jedna z pozoruhodných českých maliarok. Vo svojich obrazoch po celé desaťročia navracia do sveta duchovno, symboliku, bohatstvo ľudských citov a cennosť života. Skrze príbeh svojho zosnulého manžela, rezbára výnimočného cítenia, Bořivoja Krejčího, podáva príklad pracovitého života v láske a vernosti. Pripomína, že tesať Ukrižovaného nie je záležitosť sakrálnej estetiky, výsady alebo povinnosti. Zobraziť Krista je pochopiť lásku a utrpenie, s ktorým na pleciach vyrezával krucifix jej manžel tesne pred smrťou.

V obrazoch Bedřišky Znojemskej nájdeme množstvo motívov, priamo alebo cez ľudské príbehy vyjadrujúce vzťah k Bohu. Jej mnohoraké dielo má však ešte iné vzácne spojivo. Vernosť. Tá u nej variuje vo vzťahu k tvorbe, tradícii, sakrálnemu umeniu a najmä Kráse. Tej totiž výtvarné umenie rozumie mimoriadne, keď ju spolu s nevyhnutným protájškom čiernej vyjadruje farbami a svetlom.

- Nie je trochu zvláštne, že ste svoj život chceli pôvodne zasvätiť medicíne, takej odlišnej od umenia?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Nie, maliarom sa človek už rodí. Ja som sa od maliarstva nikdy neodklonila, dokonca by som mohla tvrdiť, že už v prenatalnom veku som túžila byť maliarkou. Keď som však rodičov oboznámila so svojim úmyslom prihlásiť sa na umeleckú školu, čakalo ma miesto pochvaly odmietnutie. Dievča a maliarka? Vraj, ako si to predstavujem! Také čosi bolo v tej dobe neslýchané. Ale až teraz, po rokoch, si uvedomujem, koľko lásky a obavy sa skrývalo v nahnevanom hlase môjho otca. Chcel ma pred životom umelca ochrániť, lebo vedel, aký je to ťažký chlieb.

- Aj váš otec bol maliar...

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Otec miloval výtvarné umenie. Na akademické vzdelanie však nemal peniaze, navyše už poznal moju mamu, Slovenku z Oravy... A tak sa maliarstvu venoval aspoň popri povolani vojenského dôstojníka. To všetko mi však dalo dobrý základ, bola som vychovávaná cez ruku. A tá je pre maliara najlepšou učiteľkou - učí ho tajomstvu obyčajnej tenkej čiary, v ktorej musíte vyjadriť všetko, čo cítite. Podľa kresby sa pozná umelec.

- Dalo sa štúdium medicíny zosúladiť s rozvíjaním tohto tajomstva?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Popri škole som navštevovala kurzy figurálnej kresby u profesora E. Frintu, ale boli to práve hodiny anatómie a pitvy, vďaka ktorým som spoznala, aký zá-

Tajomstvo čiernej

Na návšteve v pražskom ateliéri Bedřišky Znojemskej

zrak je ľudské telo. Keď som pod mikroskopom videla po prvýkrát histologický materiál - to vám bol abstrakt! Stačilo, keby každý maliar nazrel pod mikroskop a mal by toľko inšpirácie, že by viac nemusel vymýšľať „vzorky na šaty“.

Okrem toho u mňa pri štúdiu medicíny zavážila ponuka, že by som so Spolkom svätého Lukáša mohla ako lekárka pracovať v misiách v Tichomorí. Predstavovala som si, že budem ako Gauguin maľovať život domorodcov a zároveň budem plniť svoje poslanie.

- To však bolo v päťdesiatych rokoch.

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Áno, som dieťa tej éry. Už v prvom ročníku prišli medzi mladých medikov previerky, a ja som do kolónky o svojom pomere ku kolektívu napísala: miluj bližneho

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Človek je nepoučiteľný. Život sa podobá sínusoidu, kde si v obdobiach blahobytu ľudia necenia, čo majú. Počas vojny sme žili v neustálom strachu; v rozhodnutiach medzi životom a smrťou. Chodila som do školy okolo červených plagátikov s menami odsúdených a popravených, a ani som si neuvedomovala, čo všetko sa mi mohlo stať. Ale čo to predstavovalo pre generáciu mojich rodičov, aké nebezpečenstvo a risk - to som precítila, až keď som bola sama dospelá. Zvláštne, že práve núdza a zodpovednosť robia človeka lepším. Bolesť očisťuje.

- Nepomýšľali ste na emigráciu?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Plánovala som ujsť z južných Čiech do Rakúska. Lenže keď som sa dozvedela, že blízkych môjho kamaráta, ktorý už bol za hranicami, uväznili na Pankráci; rezig-

pultu české Katolíckej noviny. Užasla som. D o v t e d y som ani netušila, že také čosi vychádza. Ihneď som vyhľadala redakciu a ponúkla im s v o j e kresby. Pán šéfredaktor ma vrelo prijal, no keď sa dozvedel, že môj manžel pracuje v zahraničnom obchode, okamžite mi odporučal dať si pseudonym. A

tak som si v zaničení podľa vzoru Třeboňského majstra zvolila umelecké meno Znojemská. Následne sa spustil reťazec ďalších udalostí. Ozval sa mi pán profesor Dobrodinský, kampanológ, autor zvonov v množstve kostolov, vrátane chrámu svätého Štefana vo Viedni, a ponúkol nám s manželom spoluprácu. Doteraz neviem, kde sa nachádzajú zvony, čo sme odliali. Pracovali sme na nich v tajnosti a kvôli kontrolám som často uvádzala cudzie meno.

- Ako dlho trvala práca na takom diele?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Na mnohých sme pracovali aj niekoľko rokov. To nie je ako dnes, keď sú umelci s dielom hotoví za pár hodín. S manželom sme pôsobili na voľnej nohe, zdobili oltáre, maľovali reliéfy, ambóny... Keďže sme sa odsťahovali na vidiek, podarilo sa nám umiestniť na oltáre motívy, aké by nám v Prahe nedovolili. Vyjadrovali osud ľudí tejto zeme, prenasledovaných a trpiacich. Dokonca sme z Washingtonu dostali ponuku vyzdobiť kaplnku českého národa, čo sa však napokon nepodarilo zrealizovať. Ale vďaka tomu, či práve preto, sme mohli celé svoje dielo zasvätiť vlasti.

- Váš manžel bol drevorezár?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Manžel bol od Boha nadaný človek. Matematik. Bol veľmi všímavý a všetko, do čoho sa pustil, robil s maximálnym nasadením, námahou a citmi. A po celú dobu pri nás stáli všetci svätci, lebo bez ich pomoci by sme asi ťažko dokázali to, čo sa nám podarilo.

- Váš manžel je autorom niekoľkých krucifixov. Čo pre vás znamenalo?

Bedřiška Znojemská: Stretnutie

svojho. O pár dní som dostala vyznenie, že ľudí môjho typu, zvlášť na medicíne, štát nepotrebuje. Podobný osud stihol aj spolužiačku, ktorá študovala počas vojny vo Veľkej Británii.

- Pamätáte si ešte na to obdobie? Zdá sa mi, že čím viac sa od druhej svetovej vojny vzdalujeme, tým menej si vážime mier. A pritom môže kedykoľvek nastať vojenský konflikt aj v Európe.

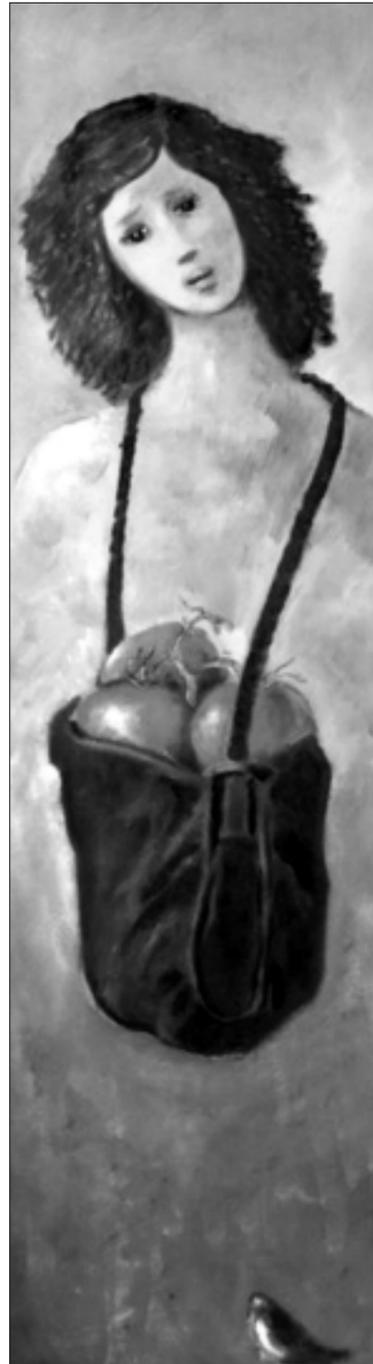
novala som. Nechcela som svoju rodinu priviesť do nešťastia. Potom som sa už naplno začala venovať umeniu.

- Ako ste sa dostali k sakrálnemu tvorbe? Už za komunizmu ste boli autorkou mnohých krížových ciest a výzdob kaplniek a chrámov.

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Verím v Ruku, ktorá nás vedie životom. Ako mladá maliarka som prišla do trafiky, a predavačka náhodou vytiahla spod

svätý okamih zobrazenia Ukrižovania? Ako je možné, že sú toho ľudské ruky hodné?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Manžel bol autorom mnohých krížov. V poslednom z nich zobrazil Krista v polohe, v akej v bolestiach odchádzal z tohto sveta on sám. Keď som sa vtedy pozrela na Ježišovu tvár, prestúpilo mnou, aká je nesmierne smutná.

Bedřiška Znojemská: Evička

Tak je to asi s nami všetkými - v umení vyjadrujeme svoj osud. V jednej z križových ciest, na ktorej som pracovala, som pri zastavení bičovania zobrazila iba bielu, krvou postriekanú stenu. Keď som sa ako dieťa dívala na ukrižovaného Krista, plakala som. Ale zmysel je v tom, že práve zobrazením utrpenia a nutnosťou precítiť ho na maliarskych stoličkách, vychováte umelca. A to je pre mladého človeka zvlášť dôležité. Takže ak niektoré cirkvi, napríklad Československá cirkev husitská, nezobrazujú Krista na Golgote, uberajú tým z pravdy o bolesti.

- Za svojho života ste museli navštíviť veľmi veľa chrámov. Existuje nejaký, ku ktorému máte blízky vzťah? Akú filozofiu chrámovej architektúry ste si napokon vytvorili?

Bořivoj Krejčí: Ukrižovaný

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Chrámové umenie by malo prinášať nádej. V ktoromsi kostole som videla kovového Krista s vŕtajúcou hlavou a rukou zovretou do výhražného gesta. Nemohla som sa na to dívať.

Najmilší je mi asi Chrám svätého Ignáca na Karlovom námestí v Prahe. Práve tam som sa utiekala v najťažších chvíľach života. To je chrám postavený ešte podľa starej kompozície, pred Druhým vatikánskym koncilom. A tak si kladiem otázku, či vlastne k niečomu modernému zmeny v Cirkvi prispeli. Prečo sa tak veľmi snažíme o obrátenie k ľudu? Prečo prispôbujeme bohoslužbu dnešnej dobe? A prečo používame v kostoloch mikrofóny? Dokážu nahradiť živý hlas kňaza? Možno sú niektoré chrámy uspôsobené na nový typ liturgie... Ale ja som za to, aby sa v starých chrámoch viedol aj starý rítus.

- Ako hodnotíte umenie dnešnej doby? Nie sme k nemu apriórne príliš kritický? Niekedy sa mi zdá, že možno aj krásne je, len my ho už nevieme vnímať, lebo sami strácame vieru v človeka...

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Mnohé z dnešného umenia by som ani nenazvala umením. Jeho autori sú skôr aranžéri, než umelci. Všimnite si, ako sme zhrubli - miesto slova maliar používame výtvarník. Ale kto je výtvarník? Ten, kto niečo vytvára? Ale vytvárať predsa môže kadekto. Súčasn

umenie nie je moderné. Je módné. Módné, a tak aj napokon skončí.

Nechcem mu však celkom krivdiť - videla som aj pekné moderné diela. Ako napríklad abstraktný obraz, namaľovaný tak presvedčivo, že ho išlo roztrhnúť od zobrazeného svetla. Ale takých je, žiaľ, málo. Dnešní maliari mlčia. Nemajú čo povedať. Dnešní maliari nevedia vnímať. Obrazy nevychádzajú z ich vnútra. Umenie má v nás rezonovať samo. A nie tak, že vám musí kunsthistorik predčítať dlhé state o tom, čo chcel umelec zobraziť a nech sa akokoľvek namáhate, aj tak nič nevidíte. Krása sa pozná sama.

- Nespočíva úpadok umenia v strate zmyslu života? Akoby ľudia prestávali veriť vo vlastný život, v jeho zázrak a zmysel - a následne na to i v život posmrtný. Všetko na svete sa zdá banálne, nahraditeľné, vyjadriteľné ekonomickou hodnotou a slovom „len“.

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: -

Tento svet je zázrak, fantastický zázrak. Bol stvorený pre človeka a pre to, aby sa ním človek neustále divoval a jasal nad jeho tajomstvami. Aby pokľakol pred Stvoriteľom a jeho dielom. A čím viac človek poznáva tento svet, tým viac ho obdivuje, a tým sa stáva menším a menším pred nesmiernosťou Bytia. Lietame síce do vesmíru, ale ani poriadne nevieme, čo všetko dokáže náš vlastný mozog.

Č l o v e k u chýba pokora. Pokorní sme vtedy, keď hrmí, keď nám hrozí nebezpečenstvo a keď začíname niečo strácať. Ale to je posledné štádium. Človek má byť pokorný stále - a to bôž maliar pred bielym plátnom. Keď Antonín Dvořák nevedel, ako ďalej, začal sa modliť. V najväčšej pokore sa nám poodhalia veci. Stanovisko dnešného človeka voči Bohu mi pripomína mravca, ktorý vyhlasuje, že neverí v človeka.

- Vy ste zostali verná viere po celý život. Kedy najviac pociťujete prítomnosť Svätého v tomto svete?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Asi najsilnejšie chvíle som prežila pri odchode môjho manžela. Snažila som sa mu spríjemniť bolesť hudbou, i slovom, ktoré ešte dokázal vnímať. Odrazu povedal: „Všetci sú tu. Mama, otec... Všetci sú tu... Ale teba medzi nimi nevidím.“ Vtedy som pochopila, že ho na tomto svete združujem. Odišla som do druhej izby. Keď som sa vrátila, už bol „tam“. Zjavil sa mi však o týždeň - žiarivý a krásny s odkazom, že už je všetko dobré. Ak teda niekto pochybuje o existencii iného sveta, musím sa usmiať. Láska neumiera, láska prechádza na druhý breh. Ako hovoril Exupéry, ak ctíme svojich mŕtvych, potom sú omnoho silnejší a bližší, než nám boli za života. V tom období som sa dostala až na prah seba samej. Namaľovala som obraz Bolesť, za ktorý som získala na výstave vo Švédsku dve zlaté medaily.

- Tým mi pripomínate smutný fakt, že sa vašej tvorbe dostáva väčšieho uznania za hranicami, než u nás.

Bedřiška Znojemska: Kto stavia hrádzu

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Je to smutné. Keď chcete, aby si vás niekto v Česku všimol, musíte mať za sebou dobrodincov, ktorí vám zabezpečia prezentáciu. Na Západe je to inak. Tam chodia na výstavy samotní galeristi a vyberajú si, ktoré obrazy sa im hodia do zbierok. Zažila som veľký úspech na výstave v Portugalsku, kam som poslala niekoľko svojich miniatúr. A hneď mi prišli ponuky zo zahraničia.

- Ako sa vyrovnávate s problémom ctižiadostivosti, vlastnej zrejme každému umelcovi?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Všetci umelci musia byť do istej miery ctižiadostiví. Ak si človek neverí, ako by sa mohol pustiť do svojho diela?

- Svoju prácu často pripodobňujete reholi.

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Celý ľudský život je rehoľa. Kedysi ma veľmi fascinoval príklad z ríše zvierat, keď si mravčia kráľovná po svadobnej noci sama odhrýzne krídla. Nikdy viac už neuvidí slnko. Ale dá život tisíciam dušiam nového potomstva. A tak je to aj s nami. Musíme sa podrobiť poriadku a službe, až sa nám napokon všetka obeta vráti v dosiahnutom diele. Je jedno, či umeleckom, alebo iba „obyčajnom“ ľudskom. Každý človek je v podstate umelec. Tvorba je výsledok života.

- Vy ste už čosi o okamihu tvorby naznačili v obraze Maliarske krédo. Zobrazujete na ňom maliara, ako v nesmiernom oduševnení naberá z palety, na ktorej sám kľučí...

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Paleta je život. Na tom obraze maľuje maliarova ruka schody nahor. A to je symbol zmyslu umenia - pozdvihnúť človeka hore, nedeptať ho. Raz mi jeden mladý maliar vytkol, že zobra-

zujem pozitívne námety. Život je vraj o inom, o drsnosti a hrôze a takýto optimizmus je nereálny. Požiadala som ho, aby mi ukázal svoje obrazy. Stalo sa. Mládenec na nich zobrazoval hromady lebiek a kostry... Nuž... Ja som sa v živote mnohokrát dotkla bolesti. Ale vždy, keď mi bolo najhoršie, utiekala som sa k nádeji. A určite nie ku skepe a k všakovakým Goyovým príznakom.

- Ako je to so snahou umenia o dokonalosť? Má byť verné skutočnosti tým, že ju bude zobrazovať presne - ako maľba fotografiu? Alebo nie - s rizikom, že mu neprajníci vytknú, že je „nereálne“ a že hovorí o „vymyslených“ veciach?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Obraz nie je fotografia. Kopírovanie skutočnosti je slepé. Pokiaľ autor neprecíti, čo zobrazuje, dielo je prázdne. Pri umení musíte ísť až k podstate, k najhlbším ľudským vláknam. Aj pri portréte musíte preniknúť až hlboko do človeka. Pracovala som na istej podobizni a na chvíľu som kvôli čomusi musela od obrazu odísť. Keď som sa vrátila, mala som pocit, že niekto cudzí v byte bol. Utekala som rýchlo do izby, odkiaľ ten zvláštny pocit prichádzal. A tam sa na mňa díval - portrét človeka.

- Umenie neexistuje bez kontinuity a bez koreňov. Kam sa v maliarstve zaraďujete vy? Kto sú vaši maliarsky bratia?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Kunsthistorici sami nevedia, kam ma zaradiť. Niektorí tvrdia, že som romantička, iní ma zase radia k surrealizmu či symbolizmu. To je ich vec. Ja osobne obdivujem surrealizmus, lebo bol jedným z posledných smerov, ktoré ešte mali myšlienku. Mojimi „bratmi“ sú všetci maliari, ktorí majú obrazom čo povedať. A nie tí, ktorí sa iba hrajú s farbou.

- Vaša najobľúbenejšia farba je čierna. Prečo?

BEDŘIŠKA ZNOJEMSKÁ: - Čierna je kráľovná farieb, tak hovoril aj Renoir. Čierna je posledná bodka, ktorá ovládne každý prvok. Čierna a biela sú syntézou protikladov života. A práve v kresbe vypovieme jedinou čiarou viac, než by sme dokázali farbami.

Bedřiška Znojemska: Miniatura Zhovárala sa KATARÍNA DŽUNKOVÁ

SLOVENSKO MOJE A....

Obrazoborectvo

Akokoľvek - prípadne aj kriticky - sa pozeráme na postavy verejného života, prejavu R. Fica na matičnom zhromaždení v nedeľu 8. augusta 2010 sa nedá uprieť zakotvenosť v našom ľude, v našom národnom prostredí. Ide o jednu z najpopulárnejších osobností moderných dejín a je to reprezentant ľavicovej strany, strany, ktorú vyvážený rozvoj spoločnosti tiež potrebuje. V sociálnej oblasti možno čerpať z hlboko prepracovaného sociálneho učenia Katolíckej cirkvi.

Spomeňme pri tejto príležitosti slová, ktoré povedal Ladislav Pittner krátko pred svojím skonom na pôde ÚPN: Hovoril som tej vláde, však som bol tiež istý čas jej členom, že vládnutie nemožno brať čisto technokraticky! Pravda, nemožno obísť skutočnosť, ktorú v Prahe v 50. rokoch vyjadril Peter Dubovský, neskorší biskup, takto: Priemerný charakter, keď dostane možnosť, tak berie! Politická strana, menovite ľavicová, nemôže byť nástrojom ekonomických skupín!

V ovzduší cítiť zastráňanie sa na Maticu slovenskú. Dôvody sú, akože inak, ekonomické. Ťažko sa však ubrániť dojmu, či nie je v hre to, čo Matica urobila pre národ. Spomeňme len prínávrátenie diela či uloženie do rodnej zeme kostí takých postáv ako Jozef Čiger Hronský, Andrej Žarnov, Konštantín Čulen, Stanislav Mečiar, Ferdiš Hoffmann... Tí odišli, aby sa vyhli retribučnej pomste, ktorá siahala na život a slobodu. Na rozdiel od takých, ktorí v čase takzvej normalizácie kvôli pážravosti odišli na Západ a keď sa zmenili pomery, prišli, lebo zistili, že v „tejto krajine“ sa dá ryžovať a dokonca sa dá ľahko získať diplom.

K hystérii, ktorá sa rozpútala v súvislosti so sochou Svätopluka na Hrade, je užitočné zaspomínať si... V deväťdesiatych rokoch ktosi po Starom Meste poosádzal rôzne figúry. Posmeškári jednu z nich nazvali Latrínovec a premenovali Laurinskú ulicu na Latrinskú. „Demokrati“, ktorí to robili, sa nepýtali nikoho, ani zastupiteľstva, prípadne jeho orgánov. V tom čase rovnako pokútnym spôsobom odstránili z Františkánskeho námestia bustu F. Romera a premiestnili ju k záchodu na nádvorí starej radnice. Floridusa Romera pokladajú Maďari a Rakúšania za svojho a najmä našich Maďarov tento čin pobúrili, ale zamedzili aspoň jeho vyhostenie k Dunaju. F. Romer je zakladateľom múzejníctva v Bratislave a už preto mu náleží pamätník. Okrem toho, lexikón Slovenská krv od Cela Radványiho uvádza, že sa zúčastnil Slovenského povstania v meruósmych rokoch a busta tohto kňaza a vedca prežila na svojom mieste skoro celé búrlivé dvadsiate storočie.

Na miesto, kde stál F. Romer - zasa tí najväčší demokrati bez opýtania - dali repliku vodnej nádrže, ktorú predkovia už dávno odpratali ako nepotrebnú.

Podobný osud chystali buste moravského Slováka Alojisa Kolíska. Chceli ho vyšpovať z Františkánskeho námestia - z historického jadra - na nábřežie.

V tomto prípade sa však zámer včas prezradil, a tak Alois Kolísek predsa len zostal v pamiatkovej zóne, i keď na menej dôstojnom mieste než na tom, na ktorom prežil všetky režimy od roku 1933.

Zámienkou na odstránenie sochy Svätopluka z Hradu je znak na štíte - podľa bujnej fantázie vraj fašistický. Podobný znak malo Združenie katolíckej mládeže ešte za prvej ČSR. Nachá-

dza sa v mestskom znaku Nitra a vyskytuje sa mnohokrát aj inde v rôznych podobách. Napokon, dvojkríž na trojvrší Tatra-Matra-Fatra tvorí štátny znak našej republiky.

Odporcovia sochy Svätopluka uvádzajú, že nebol kráľ. Zacitujme strofu z básne Ludovíta Štúra Nitra, milá Nitra:

Ty si bola sídlo
kráľa Svätopluka
keď tu panovala
jeho mocná ruka.

Možno by bolo treba istým „historikom“ poradiť, aby sa postavili vedľa Štúra a porovnali sa, pokiaľ tomuto európskemu vzdelancovi siahajú.

Ešte pripomeňme, že Svätopluka pozdravil (Kultúra 13/2010) demokrat v tom najkrajšom slova zmysle, legenda protikomunistického odboja, básnik Marián Žiar - Imrich Kružliak! (mimochodom, dlhoročný riaditeľ slovenskej redakcie Slobodnej Európy, poradca prvého prezidenta Slovenskej republiky v čase, keď prekonávala mnohé nástrahy, držiteľ občianstva USA...)

Spomínajú sa aj komisie a súťaže, ktoré mali predchádzať osadenie sochy Svätopluka.

Aj k tomu sa dá čosi povedať.

V roku 1998 Miestne zastupiteľstvo Staré Mesto rozhodlo vybudovať pomník na Bratislavský veľký piatok alebo sviečkovú manifestáciu konanú na sviatok Zvestovania Pána, 25. marca 1988. Z toho vychádzali aj súťažné podmienky: „Základná požiadavka je vytvoriť pamätník s mariánskou myšlienkou s tým, že nemusí byť dodržaný konvenčný mariánsky symbol...“

Do rozbehnutej práce „ktosi“ zasahoval a zámer vybudovať dôstojný pomník tam, kde sa ľudia modlili za náboženskú slobodu, kde ich udierali a polievali, skončil poľutovaniahodne - v podobe malého kameňa, bokom od miesta hlavnej udalosti. Až na dvadsiate výročie manifestácie, ktorá podstatne ovplyvnila pokojný priebeh pádu komunizmu, vznikol dôstojnejší pamätník, aj to s pomocou nadácie zo SRN, ale tiež bokom od miesta, kde sa odohrali veľké chvíle, a nevedno, čo hovorí tým ľuďom, ktorí zažili 25. marca 1988 drámu pred Národným divadlom.

Tu by sa tiež dali pripomenúť manipulácie okolo Hlinkovho pamätníka, ktorého tiež vytlačili na okraj, ale aj s názvom najnovšieho mosta či s podobou Štefánikovho pomníka...

Prečo sa nekonala súťaž na dôstojný pomník M. R. Štefánika, ale spravila sa replika - a to ešte skomolená - tej „hromady betónu a bronzu“ (J. Cincik)?

Vrchol chaotického konania predstavuje socha T. G. Masaryka. Keď už - proti zdravému rozumu, dobrému vkusu a ohľadu na zmýšľanie občanov - ju dávajú pred Slovenské národné múzeum, prečo narobili toľko prachu a neporiadku pri búraní pylónu a

nenechali to rozzúrené zviera, čo dnes cerí zuby nad Štefánikom, na pôvodnom mieste, nad budúcim Masarykom?

Za zmienku stojí aj málopočetná skupinka mladých ľudí, ktorých obľúbeným pokrikom bolo tohto roku „Tiso je vrah“. V tomto prípade sa medzi deťmi objavil človek, ktorého vídať v televízii, keď komentuje nejakú správu, pričom jeho mudrovanie trvá dlhšie ako správa. Aspoň v prípade tejto skupiny vieme, odkiaľ fúka vietor.

DUŠAN ČATLOŠ

Fatálna epizóda z druhej svetovej vojny na Liptove:

Postrieľanie maďarských zajatcov partizánmi P. A. Veličku

V priebehu oslobodzovacích bojov na hornom Liptove, v okolí obce Hybe, postupujúce jednotky čsl. armády v spolupráci so sovietskym veliteľom rozprášili aj jednotku maďarskej armády nasadenej po boku Nemcov. Stalo sa, že niektorí príslušníci maďarskej armády sa rozhodli, že sa pridajú k partizánom.

Začiatkom februára 1945 prišlo do Liptovského Svätého Petra (mimochodom rodiska gen. Ferdinanda Čatloša) nákladné auto s 28 príslušníkmi maďarskej armády rôznych hodností, pričom v skupine bol aj jeden vojenský lekár. Nechceli už ďalej bojovať s Nemcami a chceli prejsť k partizánom. Niektorí vojaci hovorili aj po slovensky, lebo údajne pochádzali z územia zabratého po Viedenskej arbitráži. Boli dobre vyzbrojení, so značným množstvom potravín. Požadovali od miestnych občanov, aby ich previedli k partizánom, že sa k nim chcú pridať. Predpokladám, že práve niekto z týchto Slovákov inicioval prechod k partizánom.

Keďže sami nevedeli, kde sa partizáni zdržujú, chodili po dedine a hľadali takého človeka, ktorý by ich ta dovedol. A tým človekom bol akurát môj otec, Jozef Čatloš. Bol rodák z Liptovského Petra a bol tiež bratrancom generála Ferdinanda Čatloša. Otec bol

Spomenutým akciám sa dáva veľký priestor v médiách.

Naproti tomu podujatie, akým bolo dôstojné stretnutie niekoľkých stoviek, prevažne intelektuálov, 14. marca 2009 v Dome odborov k 70. výročiu vzniku Slovenskej republiky, média ignorovali a prešli mlčaním.

V rámci kriku okolo sochy Svätopluka sa zdôrazňuje spätosť autora s komunistickým režimom a jeho transformácia. Nejde o nový jav. Napríklad hudbu k pochodu Hlinkovej gardy („Kamaráti, na stráž! Sme Hlinkova garda, sme Slovenska stráž...“) zložil Alexander Moyzes, neskorší národný umelec... Nie všetci umelci sú zásadoví

ako napríklad Gustáv Valach, Ladislav Záborský a iní.

Tým, ktorí sa chystajú odstrániť Svätopluka, treba pripomenúť, že obrazoborectvo nie je nič nové ani v histórii nášho hlavného mesta. Roku 1959 na príkaz Byra Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska po odsúhlasení ÚV KSČ v Prahe zbúrali vežu kostola na Kalvárii.

Zdá sa, že tých, čo sa chystajú na sochu veľkej postavy v dejinách Slovákov kvôli službe autora komunistickému zriadeniu, vôbec nezaujíma barbarstvo toho istého režimu na Kalvárii v Bratislave.í

KAROL KUBÍK

poštovým úradníkom a za 1. SR slúžil v Krupine. Nikdy nebol členom HSLS ani HG a jednoznačne stál na pozícii antifašizmu, preto bol aj tamojším režimom trňom v oku. Vedel po maďarsky a jednak, sám ako starý vojak, mal k vojakom dobrý vzťah. A potom, ako každý slušný človek, im chcel pomôcť. Preto im ochotne vyhovel a prisadol si k vodičovi auta. Priviedol ich do obce Pribylina a následne do Račkovej doliny a na Podbanskú, do horárne horára Haricha, kde sídlil štáb 1. čsl. partizánskej brigády M. R. Štefánika, ktorej velil Piotr Alexejevič Veličko.

Tu otec vojakov vydal Veličkovi v dobrej vôli s tým, že ich prijme a zradí do svojich jednotiek. S týmto vedomím sa vrátil domov. No ale udalosti nabrali iný spád. Veličko vydal rozkaz všetkým 28 privedených vojakov zastrelieť, a to bez akéhokoľvek súdu. Stalo sa tak 28. februára 1945 po pravej strane cesty v Račkovej doline, v blízkosti horárne.

Mŕtvolky tam nechal ležať údajne preto, že v zamrznutej kamenistej zemi nebolo možné vykopať hrob. Mŕtvolky potom pochovali až občania obce Pribylina, a to presne o mesiac po zastrelení, 28. marca 1945. Teda zvláštna hra čísel...

Po skončení vojny Veličko odišiel do Kyjeva. V 60. rokoch, pri rozvodo-

vom konaní, jeho bývalá manželka Tamara Bondarenko dôvodila súdu o. i. aj tým, že jej manžel je alkoholik a brutálnej povahy. Ako jeden z dôkazov uviedla aj vyššie uvedenú udalosť z Pribyliny. Manželstvo potom rozviedli a Veličkovi zároveň zakázali navštevovať Slovensko. Služobne ho pridelili k pohraničnej strážii ZSSR až na čínske hranice.

V roku 1974 sa mu však predsa len podarilo prísť na Slovensko. V tom čase som bol riaditeľom ŽOS Vrútky a zhodou okolností som od OV KSS dostal za úlohu zabezpečovať jeho návštevu. Pri tejto príležitosti som sa ho tiež pýtal, prečo tých 28 Maďarov dal zastrelieť. Jeho odpoveď znela: „Čo som mal s nimi robiť, veď som im nemal čo dať jesť!“ A pritom ich nemal u seba ani dva dni... Nevraviac o tom, že oslobodzovacie vojská vtedy už prakticky operovali na Liptove: Liptovský Hrádok bol oslobodený už 2. februára 1945...

Celá udalosť sa v priebehu rokov tajila, pretože z hľadiska vládnuceho režimu - ale i samotného odboja - išlo o neprijemnú záležitosť. Až manželka spomenutého zastreleného lekára niekedy okolo roku 2000 zistila miesto smrti svojho manžela. Jej deti potom miesto upravili a ešte aj dnes chodia spolu s ďalšími pozostalými navštevovať masový hrob.

Račková dolina, pomník Maďarom

GLOSÝ O SLOVENČINE

Nebojme sa archaizmov

Čo sú to vlastne archaizmy? Sú to starobylé slová zachované v našej reči. Najčastejšie ich vysvetľujeme na príklade slova „meruôsmy“.

„Meruôsmy“ rok je vlastne „rok 1848“. Nie je to len kalendárny údaj, pretože sa výrazom „meruôsmy“ obrazne pomenávajú aj udalosti okolo prvého a skutočného Slovenského povstania vrcholiaceho v tomže roku. V porovnaní s výrazom „rok 1848“ je „rok meruôsmy“ obsahovo oveľa bohatší, oveľa lepšie reprezentuje boj Slovákov za slobodu v devätnástom storočí.

Podobne môžeme uvažovať aj o hodnote iných archaizmov v reči.

Podľa jednej definície archaizmus je „zastaraný jazykový prostriedok, ktorý sa používa na vyvolanie dojmu starobylosti“. Iná definícia hovorí: „je to vývojovo starobylý prvok, využíva sa v umeleckej literatúre.“ Zdá sa, že obe definície sú len pomocné vysvetlenia, čiastkové, neúplné pravdy. Archaizmy totiž nie sú len „starobylými prvkami“ a nepoužívajú sa iba v umeleckej literatúre. A už vonkoncom nestačí napísať, že majú slúžiť iba na „vyvolávanie dojmov“.

Staršieho kolegu osemdesiatnika, ktorého si predvolá vedenie podniku alebo inštitúcie na koberec, aby mu vystískalo ruky, pogratulovalo pri významnom životnom jubileu, odovzdalo kyticu kvetov a vypilo si na jeho chartrné zdravie, určite poteší, ak ho nenazvú starcom, dedkom alebo starým pánom, ale v súlade so štylistickými obyčajami v našom štáte ho zdvorilo oslovia náš milý kmeť, nestor nášho ústavu a živý pamätník oddelenia! Slovo „kmeť“ mu akiste nepridá na rokoch, ale pridá mu to, chudákovi, na vážnosti, keďže všetci vieme, koľko má „kmeť“ v porovnaní so starcom výhod a predností, a že výrazu „kmeť“ sa netreba báť, veď okrem iného takto sa volal aj Andrej Kmeť a ten bol zakladateľom Muzeálnej slovenskej spoločnosti, významným archeológom, prirodovedcom i dobrým kňazom, ba dokonca aj jedna ulica v meste sa vola Kmeťova.

Takto je to aj s inými archaizmami. Výraz „meruôsmy rok“ znie v našich ušiach pekne nie preto, že „meru“ voľakedy znamenalo „štyridsať“, ale preto, že „meruôsmy rok“ sa nám už tak ľahko nezopakuje.

Archaizmov máme v reči dosť, ale nie nadbytok. Sú to naposol vzácne drahokamy, ktoré nehodno nosiť na krku každý deň. Šetríme si ich na chvíľu, keď bude načas (treba) odpovedať žertvou (obetou) na volanie otčiny (vlasti), alebo keď spejú (kráčajú) v šľakoch (stopách) našich drevných (starých) pradedov (starých otcov), žrecov (kňazov) a učárov (učiteľov a stredoškolských profesorov) za prelestnými poryvami (krásnymi duševnými hnutiami) budeme revniť (usilovať sa) ako uznojený (spotený) rabi (otroci, respektíve zamestnanci) o pokonnú métu (konečný cieľ) v borbe za dedovizeň (v zápase o hnuťelný aj nehnuťelný majetok). V záujme vzájomnosti (vospolnosti) celej našej spoločnosti (pospolitosti).

Tento názorný výklad vedno spriaznených (dohromady spriahnutých) archaizmov môže vyvolať istý zmätok (mätež) v našej myšli, preto si uvedme ešte zopár príkladov na ľahšie, menej poetické archaizmy a ich bezpriznakové novoveké akvivalenty:

chémia - lučba
fyzika - silospyt
geometria - merba
inžinier zememerač - merník
praktický politik - dejateľ
prax - mrav
pravítko - lineár
víkend - fajront

Zrýchlenie času nám pomáha uvedomiť si, že všetky staré slová, pokiaľ zodpovedajú zákonitostiam spisovnej slovenčiny, sú dobré slová! V určitých štylistických okruhoch sú dokonca nevyhnutné, nenahraditeľné. Poväčšine sú aj krásne, lebo na sebe nesú pečať času i patinu čias.

Nebojme sa používať archaizmy. Majú veľa konotácií, obsahujú historickosť, slávnosť, expresivitu, dodávajú našej reči potrebnú atmosféru, spresňujú významy a signalizujú postoje hovoriaceho alebo píšuceho. Neverme panikárom, ktorí ich pokladajú za nespisovné. Naopak: archaizmy sú až veľmi spisovné, veľmi aktuálne - podľa toho, v akom štýle ich použijeme! Sú to diamanty zamknuté v samom vrchnom priečinku jazyka.

O obraznosti a iřečitej slovenčine

Podľa slovenskej ľudovej rozprávky náš Kubo spadol z obrovskej výšky na zem a zaryl sa po pás do ornice. Čo teraz? Nerozmýšľal veľa, rozbehol sa domov po motyku a vykopal sa zo zeme.

Bohatstvo slovenčiny je aj v takejto neslýchanej obraznosti - v odvahe tvoriť málo pravdepodobné, no do posledného písmenka pravdivé (pretože pekné) obrazy. Vypelá slovenčina to robila skromne, no v rozsahu všetkých dostupných komunikačných polí, ktoré historicky pokrývala a chvalobu ešte pokrýva. Bola schopná popierať bežnú fyzikálnu skúsenosť v originálnych obrazoch dávno pred písanou literatúrou vyváženým poznávaním zákonitostí pozemského života a túžbou po nadpozemskom. V rozprávkach dorástla do odvážneho, spravidla metaforického prepájania ľudských a prírodných skutočností. Vyvrcholila v neslýchanom zveličovaní a prirovnávaní neprirovnateľného.

Keby boli francúzski surrealisti vedeli aspoň pasívne po slovensky a keby sa boli bývali dostali čo len k prekladom Dobšinského zbierky slovenských rozprávok, mohli byť so svojou imagináciou oveľa ďalej a mohli sa dostať k pochopeniu nadreálneho sveta rýchlejšie. Lebo základom našej rozprávky a našich príslovií, porekadiel a úslovií je smelé naočkovanie reálnej, zažitej skutočnosti túžobne nadrealistickým, záračným. Jazyk slovenských rozprávok sa aj s neuveriteľnými vecami a pred-

stavami musel vyrovnávať po stáročia presvedčivo, dôsledne.

Náš človek, človek s historickou pamäťou, vybavený prirodzenou slovenčinou doteraz môže využívať plody svojho materinského jazyka. Stačí sa pozrieť, ako sa v reči našich materií opisuje pravá ľudská podoba: človek niekedy vyzerá ako obrázek, inokedy akoby zo šibenice odpadol, najčastejšie však akoby rodičovi z oka vypadol, pretože sa mu podobá ako vajce vajcu. Ak ide o pohyb, muž človek uvedený do pohybu iřečitou slovenčinou si nemôže sťažovať: raz uháňa ako strela, inokedy trieli ozlomkrky, letí ako šíp, ide ako guľa. Ak to inak nejde, náš človek je schopný vziať aj nohy na plecica.

Mať nohy na pleciciach? Skúste to! Vypadnúť niekomu z oka? Skúste to!

Alebo byť samé ucho? - to by naozaj nenakreslil ani nebohý Picasso. Nejednen cintľavejší predstaviteľ kubizmu by musel pri našich prirovnaniach ostať stáť ako prikovaný, hľadieť ako teľa na nové vrátá alebo vyletieť z kože a dať sa vypchať.

Slovenčina vytvorila a zachovala aj pre najnovšie generácie, momentálne vyčýrené svojim atrofovaným svalstvom, stuhnutými kĺbmi a porušenými nervami, možnosť robiť veľmi náročné cviky. Medzi nimi vyniká schopnosť pohnúť kostrou, ponárať sa do seba, skákať po povahu, hľadieť krivým okom, postaviť sa na hlavu, sedieť na dvoch stoličkách, cucat si vedomosti z prsta, visieť na niekom očami, stáť ako prikovaný, letieť ako namydlený blesk, byť v kýbli alebo v kaši aj so svojou robotou, strácať nervy, vojsť si do vlasov, stáť ako pribitý k zemi, stáť za fajku močky, odchádzať s dlhým nosom, mať srdce v gatiach, oči na stopkách, hlavu v oblakoch a pritom mať vo všetkom zviazané ruky.

Vďaka slovenčine si vieme zahryznúť do pery, držať jazyk za zubami, stáť na hlinených nohách, lámať si hlavu, piecť sa vo vlastnej šťave, vyletieť z kože, nastaviť druhé líce, dať sa dlho vodiť za nos alebo rozpleštiť sa ako žaba. Keď na to príde, vydržíme aj lámanie v kolese, vyhrávanie cigánov v žalúdku, vieme umierať túžbou, dať si brnkať popod nos, nechať si za groš vrátať koleno, mať trň v oku, ba aj v hlave chrobáka.

Najťažšie zo všetkého je kopať druhému jamu.

Najľahšie zo všetkého je ovoňať štupeľ.

Málokedy si s vďakou uvedomíme, aké poklady máme v slovenčine. Ako nám krásne slovné spojenia obohacujú myšlienky, spestrujú konverzáciu a uľahčujú život. Napríklad vtedy, keď musíme hádzať na stenu hrach alebo chytať býka za rohy. Ako nám jazyk pomáha, keď máme sto chutí, ale len jedny nervy. Keď nás niekto celý život vodi za nos alebo nám z ničoho nič začne čistiť žalúdok. Keď mierime vysoko a strelíme capa.

Prečo to náš Kubo zvládol tak hravo? Prečo sa nepoložil?

Pretože nemal na výber, túžil sám seba presiahnuť.

BLAŽEJ BELÁK

Muž lyrických zázrakov

K životnému jubileu Mikuláša Kasardu

Ľudia na Zemplíne akoby odmala rástli v objatí poetického domova. Človek i príroda pretrvávajú a navzájom si núkajú skryté ozveny dávnovekosti vo veršoch.

Ktosi najvyšší nad všetkými a všetkým vyčkáva na citlivú ľudskú dušu, ktorá láskavo prijme údel básnictva. Tento údel prijal v júli pred 85-timi rokmi Mikuláš Kasarda. Nikdy nebol sám. Spojený s materinským putom, s valalom, s blízkymi ľuďmi, s rodnou krajinou, privoniava veľkému svetu, aby v ňom pociťované kontrasty vyvolali lyrickú výpoveď. Naraz mu Sená voňajú, v básni Pre teba víťazi „...nekonečná letná žltá rovina // s červeným makom v žite.“ Osobitné miesto v tvorbe Mikuláša Kasardu zaujíma matka. Keď sa mu cnie a vie, že čas ho pohnal do sveta a matku na druhý svet, túžiac po návrate nostalgicky priznáva: „To ta sa srdce tichým klusom ženie // k ďalekej, mŕtvej materi...“

Ubehlo 57 rokov od vydania debutu Širokými ulicami. Potom v kasardovskej poetickú krajinu vyrástli verše pre ďalšie zbierky básní: Kohútí spev, Pre teba, Predletie, Krajinské dažde, výbery z autorovej tvorby, ale aj básne deťom v knihe Lopta na oblohe. Autor každú svoju báseň žil a žije dodnes. Jeho lýra skultúrňuje človeka nielen na Zemplíne. Zvýrazňuje zjemnený dotyk s krajinou, valalom, rodinou, priateľmi, žiakmi, kolegami z učiteľského kolektívu, s časom i ľudským starnutím: „Je čas je čas vystupovať z voza // ... Sivie obzor Nekonečno desi // trať sa končí? // Chod' môj chod' môj peši“ Odkrýva radosť i bolesť. Nasledovanihodnými slovami učí tradičným hodnotám.

„Byť ako jablko rozvetvená // a nežiať si inú tému // Dať plod i jadro drevo tieň a // kolísku lúču slnečnému...“ Len v tichej službe zapriahnutá // smie dotýkať sa duša krásy // a na krídla sa menia putá // čo dobrovoľne pripína si.“ - v básni Dotyky autorov talent odovzdáva posolstvo slov a činov. Dokáže pochopiť údel. Váži si malé víťazstvá. Verše mu uhladzujú viera a skromnosť. Všetko sa stráca v spomienkach, uvedomuje si bezmocnosť sna: „... to snenie bezmocné, ten trpkoslady žiaľ, // že nieto návratu, že život nepostál“ (Zjazd abiturientov).

Poetický Zemplín srdcom objíma pravdivú krásu v básňach Mikuláša Kasardu, muža lyrických zázrakov, ktorý aj naďalej žije svoj život s presvedčením, že: „Svätejšie ako láska je splniť povinnosť...“

INGRID LUKÁČOVÁ

Náklad slnka

Fordinálová, E. Stretlo ma Svetlo, Bratislava: Lúč, 2009

Kto napíše: „V Tebe je jadro všetkých piesní, / ako je v zrne všetok ďalší chlieb, / v túžbe zdroj všetkých modlitieb - / v Tebe je pieseň všetkých piesní.“ a kto vie pomenovať nanovo dážd' „zobká ako škorec v zrelom ovocí“, ten je básnik. A o čo väčšia je výnimočnosť týchto veršov, ak je ich autorkou žena - profesorka Eva Fordinálová, ktorá prichádza s novou básnickou zbierkou Stretlo ma Svetlo, vydanou vo vydavateľstve Lúč v roku 2009.

Ponúka v nej čitateľovi 79 priezračných, myšlienkovo brilantne vypracovaných básní vo forme päťveršových útvarov, tzv. minisonetov. V každom z nich obracia svoje vnútro k Bohu a vníma Ho ako Pána; ako Svetlo, ktoré je prítomné aj v názve zbierky alebo ako jemné, no zreteľné tušenie kohosi skrytého a všadeprítomného zároveň. To je jej alfou a omegou, absolútnym počiatkom aj koncom: „Tu doľu si už na mňa nik viac nespomenie / a vďačne zhasnem v Tvojom jasnom mene.“

Vráťme sa však naspäť k počiatku. Ku koncu je potrebné doputovať, a to je asi najdôležitejšie posolstvo tejto zbierky. E. Fordinálová stretla Svetlo, stretla a vyjadřila ho výsostne, no ako uvádza v doslove J. Pašteka: „vždy oň bojuje a prosí, nie pre pochybnosti, ale pre pocit vlastnej nehodnosti, skromnosti, pokory.“ A tu sa nám zrazu začne odkrývať celkom iný svet. Tu sa začne vynárať svet ako neprestávajúci kolobeh, no predsa inakší než starogrécke Panta Rhei. Tu sa začne vynárať život ako púť po hornej krajine - ako neustále prekonávanie strasti, bolesti: „Už viem, môj Pane, aké nemúdre je spoliehať sa na človeka... / aj ako štipľavo a trpké chutia / v podnebí duše traumy z odmietnutia.“, úzkosti a samoty: „Vyhasli mi už všetky ohne... nič predo mnou, nič za mnou, nič vo mne. / Už ani šepot vľúdnych ľudských slov. / Len fúťostivý Pán Boh nad mnou.“ - ktoré však smeruje do konečného cieľa.

Tu sa nám odkrýva ďalší svet a básne prehovorí ešte hlbšie. Odhalí sa v nich odkaz na žalmy: Prečo si smutná, moja duša? / Prečo si do mňa vložil pieseň, no nedal si aj slová perám? a starú pravdu paradoxov: Dám, čo mám - a mám, čo dám...; Ty, Pane, mála slov a veľkej lásky...; Nie je už v každom ľudskom stretnutí začiatok sklamaní a rozlúčení?

A rozprávania pokračuje. Odkrýva

sa nám svet úžasnej prírodnej lyriky. Metamorfozy roka a kolobeh mesiacov tu symbolizujú stromy. Básne sú plné briez, borovíc, agátov, jaseňov či hlohu. Autorka ich oslovuje s dôverou: „Do vlajúcich vlasov a na ramienka brezy zleteli oddýchnuť si hviezdy... / Sestričky, vezmete ma so sebou, keď pôjdete zas ďalej po dlhej zimnej Božej magistrále?“ a prihovára sa im s takou citlivosťou a krásou, až čitateľ zavedie, že v sebe nenachádza bohatstvo, aby oslovil všetko navôkol a putoval za Bohom po tajomnej zimnej nočnej oblohe. Ale ani ako slová, ani obrazy prírody tu nie sú samoúčelné. Autorka pripodobňuje celé ľudské vnútro krajine. Nachádza pustatiny mysle, zreničky sídliska, alebo Božie chodníky, ktoré srdcom bežia...

No je to predovšetkým bezvýhradná viera vo Svetlo a neustávajúce očarenie a pokoj, ktoré poéziu Evy Fordinálovej dvíhajú vysoko nad celú súčasnú knižnú produkciu. A čitateľ začne postupne, vo svete aj v duši, objavovať prítomnosť Svetla aj vo vlastnom živote.

Celá zbierka je skrz - naskrz presiaknutá Svetlom. Žiari aj z názvov básní, čerpajúcich z variácií svetla: Brieždenie, Nazretie, Zazrela som ťa, Svitanie, Bez hviezd, Rozjasnenie...; aj z fotografií dotvárajúcich knihu atmosférou prírody, sakrálnych stavieb či vinohradov.

Eva Fordinálová uvádza jednu z kapitol svojej monografie o J. Hollom výrok: „Pokojná sila v ťažkostiach je prvým znakom pravej veľkosti“. A ona sama je nositeľkou tejto veľkosti. Dokázala ľudský život pomenovať (a opäť terminológiou svetla) ako Náklad slnka v rovnomennej básni: „Môj Pane, nesiem bremeno, / ktorému nerozumím. / Nemôžem rátať s ľahšou výmenou? // Chce sa mi zhodiť ho na holú zem. / No možno je v ňom slnko do chladných tiem.“ A tým všetkému dodala zmysel.

Už sa netreba pýtať, akou cestou sa má slovenská ženská poézia uberať. Básnické a vedecké dielo Evy Fordinálovej nám dáva odpoveď samo. Je plné hĺbky, krásy a námetov, z ktorých môže naša literatúra čerpať. Čerpať zo svojich studní, akými v nej vždy boli veľkí autori, medzi ktorých sa profesorka Eva Fordinálová, aj s harmonickou zbierkou Stretlo ma Svetlo, ukazujúcou nové horizonty duchovnej poézie; radí každému svojou vetou.

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

VEDECKÁ KONFERENCIA

Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938 - 1945

Ústav pamäti národa organizuje vedeckú konferenciu Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938 - 1945, ktorá sa uskutoční v Šuranoch 22. a 23. marca 2011. Keďže ide o tému, ktorá doteraz nedostávala adekvátny priestor, snahou Ústavu pamäti národa je umožniť prezentáciu výsledkov historického výskumu čo najširšiemu okruhu historikov a poskytnúť ju širokej verejnosti. Cieľom konferencie je priblížiť obdobie okupácie, ktorá zásadným spôsobom zasiahla do života všetkých vrstiev obyvateľstva južného Slovenska bez ohľadu na národnosť, rasovú, sociálnu či náboženskú príslušnosť.

Obsahom konferencie budú najmä tieto otázky: Viedenská arbitráž - politické a medzinárodnoprávne aspekty; politický život, vojenská a civilná správa na území južného Slovenska po Viedenskej arbitráži; represívna činnosť bezpečnostných zložiek; perzekúcie jednotlivcov a skupín obyvateľstva z národnostných, rasových a politických príčin; hospodárske a sociálne dopady Viedenskej arbitráže a ich prejavy v živote obyvateľstva; cirkev, školstvo a kultúra; každodenný život obyvateľstva; postavenie židovskej komunity.

V prípade záujmu vyplňte ONLINE FORMULÁR na internetovej stránke ÚPN alebo zašlite do 31. decembra 2010 na e-mailovú adresu mitac@upn.gov.sk

(Dokončenie z predchádzajúceho čísla)

XXI

Význam tragédie sa nekončí na hraniciach smrti, ktorá bola márna, ktorej sa dalo predísť, a nevyčerpáva sa ani vylíčením utrpenia, ktorému bolo možné zabrániť. V pôvodnom klasickom zmysle sa v dramatickej prezentácii objektívne tragický prípad, v ktorom obeť, jednotlivec, ale aj celá spoločnosť marí svoj život, deštruuje ho v dôsledku všeobecného presvedčenia, tradovaného zvyku či akceptovanej verejnej mienky. Všetky klasické tragédie odhaľujú pôvod tohto zlyhania. Nachádzajú ho v existujúcom spoločenskom poriadku, v danej forme jeho kultúry. Aischylos, Sofokles, Shakespeare, Schiller vystavujú obecnosť konfrontácii so systémovým zlyhaním kultúry, ktoré nepostihuje iba vedúcich predstaviteľov mocenských inštitúcií danej spoločnosti, ale aj veľkú časť („väčšinu“) obyvateľstva celej „ríše“.

XXII

V tragických obdobiach dejín západnej kultúry možno pozorovať, ako zhubne, až sebazáhube pôsobí na celú spoločnosť módný názor alebo verejná mienka, ktorú zastáva väčšina populácie, a najmä veľká väčšina jej vedúcich sociálnych a politických síl. (Spomeňme si len na to, čo dominovalo antickým Aténam v perióde Periklovej vlády, alebo na dominanty obdobia súčasných dejín od dvoch svetových vojen cez zavraždenie J.F. Kennedyho a M.L. Kinga až po dnešné globalizačné závitky na babylonskej veži zavrtanej do mračien omamnej predstavy svetovej ríše, zdegenerovanej dedičky kantovského osvietenstva. Obdobie počiatkovej prosperity a pocitu víťazstva, ktoré vodcov spoločnosti vohnali do pasce prudkého nárastu prehnanej sebadôvery, vyúsťujú do ortieľa sebazáhuby: osud Atén v peloponézskych vojnách; roky kultu osobnosti, politických vrážd a gulagov; opovážlivá imperiálna politika, ktorá vhaňa USA - spolu s Veľkou Britániou a synarchiou finančnej oligarchie a medzinárodného drogového kartelu za ovládacím panelom - a s nimi celý svet na dlhé roky (1964-1972) do samovražednej vojny v Indočíne, ako aj do súčasného (od vypuknutia vojny v Perzskom zálive - 1989!) sebadusiaceho kotla v juhozápadnej Ázii; globalizácia, pôvodne prezentovaná ako pomoc slabším, končiaca ich nezvládnuteľným zadĺžením a znásobeným ziskom na strane „pomáhajúcich“, ako aj jej ovládnutím nadnárodnými spoločnosťami, ktoré deformujú, degenerujú a deštruuju spoločnosti Západu a nimi vyznávané hodnoty - slobodu, právo, spravodlivosť.)

XXIII

Takéto tragédie sú plodom masového zavádzania a zvädzania preludmi, falošnými názormi, klamlivými mienkami či iluzórnymi ideologickými konštrukciami, ktorými sa očkujú všetky vrstvy spoločnosti zhora nadol, zdola nahor. Už Platón v Štáte na postave sofistu Trasymacha predviedol falošnú hru sofistckej politiky, ktorú v Aténach za Perikla a po ňom reprezentovali vojnoví štváci: úskočný rétor, demagóg Kleón a bezcharakterný pragmatik Alkibiades. V Platónovom dialógu skončil Trasymachos obnažený a v pasci nastavej Sokratovou argumentáciou a jeho vytrvale kladenými, prostými otázkami. Po Sokratovi a Platónovi však sofisti nezmizli v prievane dejín. Tito hlásatelia nespravodlivosti, ktorá, „ak sa robí vo veľkom“, je silnejšia a už-

točnejšia, a dokonca vznešenejšia a šľachetnejšia než spravodlivosť, ved' predsa „prináša úžitok a výhody vlastnej osobe“ ([1], 38), tí nás nikdy neopustili, len menili tieň a obrazy, medzi ktorými sa pohybovali, ktorými sa maskovali a ktorými sa zaštiťovali. Na škále od baránka po vlka, od Krista po Antikrista, od Platóna či Aristotela cez Machiavelliho, Hobbsa, Locka či Rousseaua po Nietzscheho, Marxa či Rawlsa „nič ľudské im nebolo cudzie“ na to, aby to použili, využili alebo zneužili vo svoj prospech. V prenatálnom štádiu postmoderného veku na nich poukázal jeden z dedičov sokratovského myslenia S. Kierkegaard, keď pripomínal existenciu „nehanebných učiteľov nehanebnosti, ktorí tvrdili, že je správne urobiť niečo zlé, aby to však vyzeralo tak, že človek chce dobro.

JOZEF PAUER

Tragédia a politika a tragédia politiky

Mysleli si, že mu z toho plynie dvojnásobný zisk: Na jednej strane výhoda, že mohol urobiť niečo zlé a povoliť uzdu svojim vášňam. Na druhej strane falošná výhoda, že pritom vyzerá ako dobrý človek.“ ([2], 54)

XXIV

Preto na zastavenie takto rozbehnutej tragédie spoločenského systému reformy samotné nestačia. Musí sa zmeniť celý rad podstatných a v systéme prevládajúcich axiém, ako napríklad zásada primátu politickej korektnosti nad konaním založeným na pravdivom poznaní, presvedčenie o pravdivosti názoru väčšiny a o politickej múdrosti verejnej mienky, takisto dogma o „slobodnom trhu“ vyúsťujúca do slepej viery v neviditeľnú ruku trhu ako jediný prameň spontánneho sociálneho poriadku, ktorá hraničí (pravidlá hry ničí) s ignoranciou spravodlivosti a jej sociálnych inštitúcií, a tak nakoniec vyúsťuje do materiálne, a najmä duchovne deštruktívnych, sebazničujúcich spoločenských procesov.

XXV

Vo všetkých kultúrach sveta, tak v prekvitajúcich, ako aj v upadajúcich, možno pozorovať, ako celé obrovské skupiny ľudí sa zamotávajú (a súčasne sú zamotávané) do komplikovanej siete utkanej z pevných vlákien názorov, mienok a predsudkov so zdaním axiomatickej pravdivosti. Viacvrstvové, mnohosmerné pletivo tejto siete s jej vláknami a okami podnecuje, vyzýva alebo núti ľudí zachovávať úctu k zákonu, osvojovať si určité vzory správania a konania, isté zvyky, ktoré im dovoľujú aktívne a zmysluplne participovať na celku života. Zatiaľ čo bezprostredne prostému alebo naivnému pohľadu sa populácia kultúrnej spoločnosti môže javiť ako generácia naprogramovaných robotov, sofistikovanejšie interpretácie

môžu odkazovať na systém názorov a presvedčení, ktoré sú univerzálnymi princípmi či zákonmi univerza (alebo sa za ne vydávajú). Niekedy, v konkrétnej historickej inkarnácii kultúry, napríklad aj v tej súčasnej západnej, sme touto realitou natoľko pohltení, že nevidíme „vlákna“, ale iba „voľnosť“, „oká“ siete, a tak sa veľakrát

*Pred zákonom sú všetci rovni.
Od Peisistrata oslobodení
zvolili sme: darebák či eunuch
má byť vládcom našich dní.*

*Ach, jasný Apolón,
tin andra, tin heroa, tina theon,
akého boha, muža, hrdinu
ovenčím plechovým vavrínom!*
Ezra Pound,
Hugh Selwin Mauberley

svojich najskrytejších i najplytkejších obsesí. A v globalizovanom svete digitalizovanej (virtuálnej) slobody, v prostredí „otvorenej“ spoločnosti, „voľného“ trhu a súkromných bánk sme len jedným z delencov, donekonečna, až na prach deliteľní a v každom okamihu svojho pohybu v tomto otvorenom svete kontrolovaní a lokalizovaní na svojom predurčenom mieste v elektronickej sieti dáť a informácií, na krku s elektronicou slučkou, ktorú považujeme za raketový výťah na pastviny slobody.

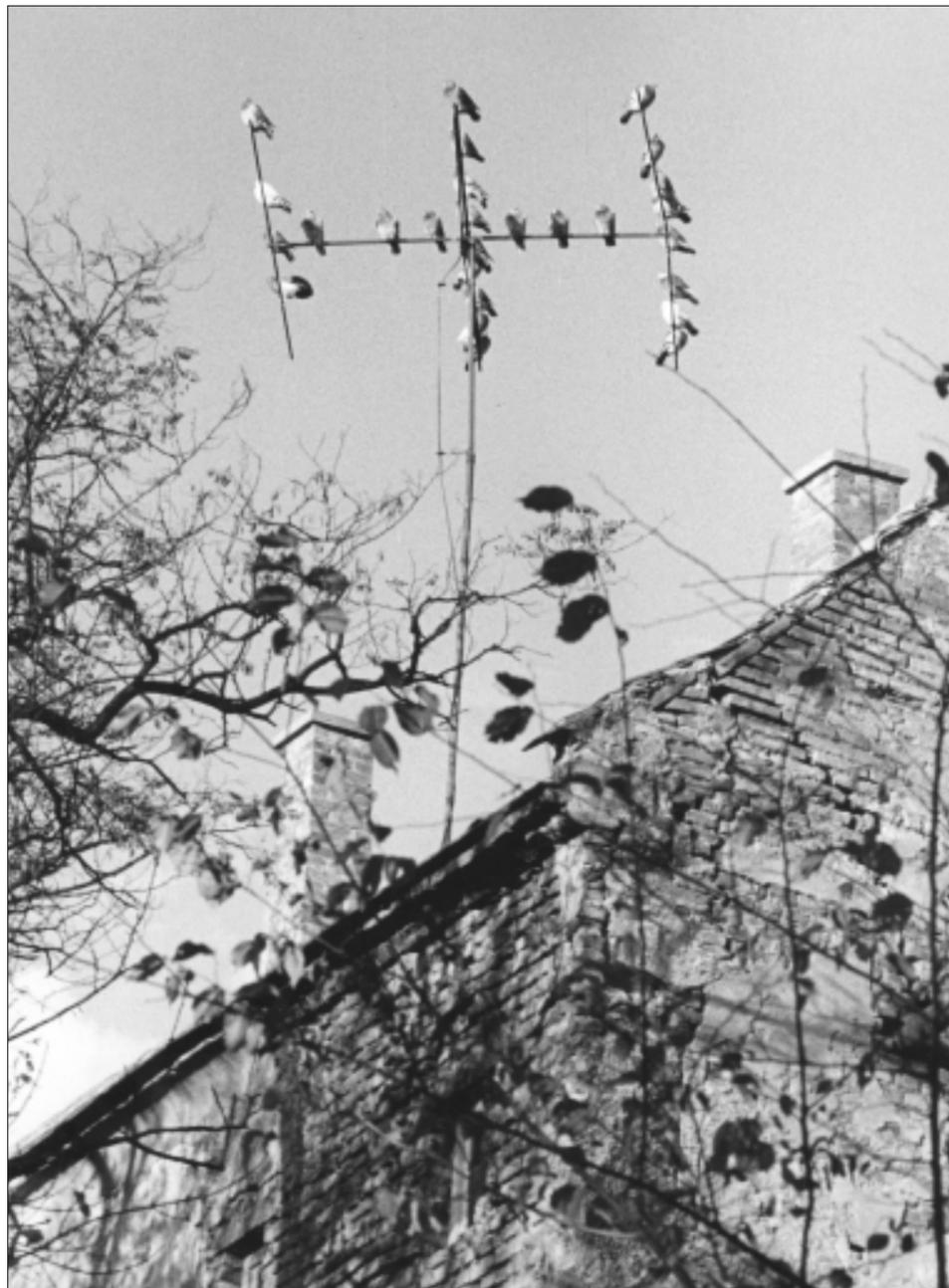
XXVI

Napriek tomu, že tieto súvislosti boli veľakrát z rôznych uhlov pohľadu analyzované tak v podmienkach „disciplinárnych spoločností“ 18. a 19. storočia, ako aj v kontexte „kontrolných spoločností“ (M. Fou-

ovládajú naše rozhodovanie do takej miery, že v povestnom okamihu voľby zabúdame na svoj autentický osobnostný postoj vybudovaný v sebakultivačnom procese, v kolíziách, krízach a peripetiách náročných životných situácií, dokonca zabúdame aj na informačné, marketingové či iné manipulačné techniky zvädzania a naše rozhodnutie sa mení na reakciu nie nepodobnú reakcii dobytky na elektrošok či „medový motúz“? Musí totalitu poslušnosti vystriedať totalita „slobodného obchodu“, podplatenosti a prostitúcie? A akým spôsobom možno podnieť populáciu, ktorej väčšina podporuje choré, prot ľudské rozhodnutia spoločenských a politických špičiek súčasného vyspelého sveta, k tomu, aby sa vzdala bezmyšlienkovitého reagovania, ktorým sa v súčasných desaťročiach prejavuje, a stala sa tak schopnou zodpovedne a autenticky modelovať alebo modulovať a variovať svoje osobné konanie a rozhodovanie?

XXVII

Elektronickými médiami masívne šírené tzv. reality šou, telenovely a iné kváziľudové zábavné programy, všetky tie globalizované a globalizačné záplavy vedomia i nevedomia „kultúrou“ i „antikultúrou“ (podzemné „kultúry“ sexuálnej „slobody“, drogového „rozširovania“ vedomia, satanizmu, ale aj niektoré podoby sektárskeho štiepenia či rôznych (pseudo)vedeckých a (pseudo)náboženských fúzií „new age“ a pod.) netrčia, ale skôr otupujú myseľ i city, držia človeka v ohrade slepých síl vegetatívnej a animality. Takéto pseudoumenie s jeho obrázkovitými, objasňujúcimi napodobeniami „reálnych“ životných situácií poskladaných z nahromadenín nápadných vonkajškovostí človeka zväbi do svojho falošného stredu a vyháňa ho von z autentickú situácie a do hry na kombinácie, variácie, transformácie, do hry, ktorá zamieňa pôvodný, pravý stred za stred umelý, náhradkový, rozpúšťa celok sveta a jeho pravý obraz a rozkladá aj obraz jeho vlastnej tváre v jej celku a s jej duchovnou hĺbkou. Takáto „pohodová“ zábava otupuje vnímanie i schopnosť človeka rozlišovať a rozumieť, jeho dušu a ducha skôr zabíja, ako oživuje, rozprestiera okolo neho temné závoje zdaní, trblietavého zrkadlenia, rafinovaného klamu a nevedenia. Takto zväbený človek stráca úctu k vlastnej schopnosti vnímať veci neba a zeme a stráca i sám seba. Silou, ktorá nás môže motivovať ku skoku cez mediálnu ohradu podsúvaného, manipulovaného, vopred vykalkulovaného reagovania a zároveň k náročnému a zodpovednému (ale i radostnému) vykršávaniu vlastného aktívneho rozhodovania nedisponujú ani pestrofarebne cifrované, ani krvavé či inak ohromujúce a oslepujúce pseudoobrazy zábavy, ale nefalšované obrazy opravdivého umenia, v masovej-šom rozmere spoločnej participácie umenie drámy, osobitne tragédie. Najmä od nej sa môže kultivovaný politik naučiť umeniu politiky. A vníma-

Snímka: Ján Motulko

vého človeka môže viesť k tomu, aby sa stal lepším človekom, a k umeniu byť dobrým občanom.

XXVIII

Ak som na začiatku týchto záverečných úvah spomenul, že dramatické umenie tragédie nechápem ako návod na praktické konanie, neznamená to, že z neho vylučujem pátos a étos. Aj dnes, tak ako po celé tisícročia, dokáže prebúdať v človeku vášne a kultivovať jeho správanie.

Umenie drámy resuscituje svet zavalený pod nánosom rozmanitých vzorov spoločenského života a vedenia. Odkrýva zrodenie vecí, osôb, udalostí v nich samých, zviditeľňuje to, ako sa stávajú sebou. V tomto odkrývaní sa svet nespotrebovávajú, ale stáva sa svojim reálnym dňom, ktorého výraz je podmienený „perspektívou, v ktorej sa naskytá pohľad a ktorá niektoré časti odhaľuje, a iné zasa skrýva, pričom ich existencia celok naďalej ovplyvňuje“ ([3], 45).

XXIX

V diele klasickej tragédie nejde o prosté napodobenie sveta v zmysle jeho priameho zobrazenia či spodobená, dramatické scény deja sú v pravom slova zmysle obrazmi. „Bytostným určením obrazu je: nechať niečo uvidieť“ ([4], 96). Básnické obrazy tragédie nechávajú uvidieť neviditeľné, ony sa nepokúšajú neprimerane zjednodušovať a objasňovať, nie sú púťovými obrázkami ani plagátovými obmenami obrazu a nie sú ani „emotikonmi“. Obrazy drámy neobjasňujú, ale zahaľujú, nerobia bežným, ale vzácnym. Oslobodzujú, aby sme videli, a sú mostom k nachádzaniu zmyslu. Sú pôvodnou udalosťou zrodu sveta v jeho pravosti. Tým v sebe nesú stopu božského stvoriteľského princípu a navracajú svet jeho pravde. Alebo: Obrazy tragédie nelipnú na sebe, nenasadzujú pohľad (telu, duši, duchu) okovy, nestavajú mu do cesty stenu z prachu, ale vedú ho k tomu, čo sprítomňujú, čo „nechávejú uvidieť“, vedú ho ku skrytému poriadku vecí, k ich duchu, k ich ideí.

XXX

V obrazoch drámy sa opakuje (mimésis) originálna udalosť zrodu sveta, jeho pohyb a rytmus. Svojím zahalením do viditeľnosti obraz odkrýva skrytý poriadok kozmu v jeho spätosti s ľudskou obcou, so životom človeka v komplexe jeho vzťahov k zemi i k nebu, k iným ľuďom a k Inému. Práve tu sa nachádza centrum, z ktorého vyviera dostredivá sila obrazu. Je mostom k prvotnému, pravému, pravdivému, je to sila, ktorá diváka zastavuje v strede mosta a obracia jeho pohľad k brehu prapôvodu a k brehu prítomnosti v pravosti ich celku, jednoty a hĺbky. Touto silou obrazu umenie tragédie napomáha premieňaniu sa zeme i neba, vecí a ľudí a orientuje ich konanie smerom k prvotnému obrazu tváre pravdy, krásy a dobra.

XXXI

Miestom vlastnej existencie drámy nie je javisko, ktoré divák bezprostredne vníma. Na scéne javiska sa odohrávajú dejstvá, výstupy či scény drámy, no jej zrodzenie do života sa dovršuje až v recepcnej a percepčnej aktivite diváka, v jeho vnímaní, kultivovanom predchádzajúcim poznaním a

pochopením. A cieľom drámy je zapôsobiť na obecenstvo tak, aby osoba, ktorá z divadla odchádza, bola lepšia ako tá, ktorá do divadla vstúpila.

XXXII

V klasickej dráme už od čias antického gréckeho divadla herci na javisku, masky, kostýmy, architektonické a výtvarné riešenie, to všetko musí splynúť v realite scény a obsadenia, ktorú výstupy na javisku vyjavujú. Atmosféra tejto reality uvádza do pohybu mentálne obrazy, ktoré sa odvíjajú na scéne divákovej mysle. Dráma musí sprítomniť zjavenie obrazu, zviditeľnenie neviditeľného bytia v jeho naladenosti. Na ňu odkazuje, alebo má odkazovať, inscenované predstavenie drámy. Preto pozornosť diváka nesmie ustrnúť v holom vnímaní scény a výstupov hercov na javisku. Dielom drámy jej tvorcovia (básnik, režisér, herec, divák) odpovedajú na pohyb skutočnosti, ale nepodliehajú mu. Dielo je udalosťou zrodu pravdy tejto skutočnosti, no na tomto zrode sa už „tvorcovia“ nepodieľajú: Neukazujú seba, ale tvár skrytej skutočnosti, nezviditeľňujú svoje meno; obraz, do ktorého zahaľujú vlastnú tvár skrytého bytia, je stelesneným menom tohto bytia. Teda tvorca sa na dráme nezúčastňuje, on ju zhmotňuje. Len slovo, herec, divák. A zážrak.

XXXIII

Premena, ktorú navodzuje dráma na (vopred dohodnutom) divadelnom javisku alebo dráma na javisku (vopred nedohodnutého) života - obe javiská sú ontologicky rovnocenné -, má podobný charakter, ako objav prírodnej zákonitosti a jej sformulovanie do univerzálneho zákona alebo kreatívne odkrytie skrytosti bytia v umeleckom obraze a takisto uchope nie tohto obrazu - umeleckého diela tragédie alebo oratória, symfónie, opery či baletu - jeho interpretmi. A podobnú premenu navodzuje aj náboženské zjavenie, ktoré nie je ani vedeckým objavom, ani umeleckým obrazom, ale zjavením; teda takým vnímaním sveta, ktoré v ňom nazerá prítomnosť vyššej roviny bytia, vyšší, mysteriózny poriadok, ktorý transcenduje všetko kauzálne usporiadanie a zjavuje Absolútne. Jedno, ktoré nemožno uchopiť vo vedeckých pojmoch a kategóriách a ktorého nepostihnuteľný obraz, aj keď je takmer na dosah, večne uniká a zostáva nenapodobiteľný, ľudská ruka ho nikdy nestvorí, ani sa ho v úplnosti nezmoční, ani ho nezadrží. No zjaví ho v obraze Človeka, aby svedčil o Láske...

XXXIV

Esenciálny význam pri takýchto transformáciách, tak z umeleckého, vedeckého, náboženského, ako aj politického hľadiska, má presun ohniska pozornosti z lokálnych aktivít na udalosť principiálnej voľby, ktorú sprítomňuje tento proces vo svojom celku. Umenie autentickej politiky predpokladá našu schopnosť pozrieť sa na seba ako na hercov v dráme našej spoločnosti na scéne sveta. Preto by bolo prezieravé, keby sme o našej kultúre a jej dejinách nepremýšľali iba v kontexte prítomného okamihu, ale v kontexte dejín európskej kultúry v jej historickom rozpätí od 8. - 7. storočia pred n. l. po dnešok. Z takéhoto skúmaného pohľadu, z pochopenia kritick-

kých zvrátov, zmien a ich dôsledkov v týchto dejinách môžu vyrásť oživujúce idey a na nich založené vízie spravodlivejšieho poriadku sveta.

XXXV

Ak by sme dokázali spoločne zaujať takýto prístup, mohla by sa úspešne zaviesť transformácia nášho stavu ľudského stáda, ktorého „individuá“ nie sú osoby, ale iba „voliči“, na skutočné ľudské osoby, ktoré myslia a konajú ako suverénny a uvedomelý občanovia svojho štátu. Ak sa o takéto konanie ani nepokúsime, ustníeme v situácii, ktorá uviazla v rozpore medzi dobrým cieľom a zlými prostriedkami, v situácii morálne tragickej.

XXXVI

Ako som už uviedol, úlohou tragédie nie je poskytovať návod na „rozbalenie“, „zostavenie“ alebo „vybudovanie“ existencie. Celé toto zamýšľanie vyrástlo z okamihu pohľadu, v ktorom sa mi prežívanie ľudskej existencie vynáralo ako dejstvá tragickej drámy. Drámy, ktorej sme účastníkmi, tvorcami, hercami i divákmi. (A nazdávam sa, že premýšľanie nad komédiou - ktorej počiatky sú späté s falickými piesňami, a teda takisto ako počiatky tragédie s Dionýzom, a preto s umieraním a s novým oživením, s túžbou po úplnosti existencie - by viedlo k nevelmi odlišným úvahám. Napokon, už Platón pripomína, že rozdiel medzi umením tragédie a komédie nie je rozdielom podstaty, že „umelecky vzdelaný básnik tragický je i básnikom komédií.“ ([5], 719).)

XXXVII

Umenie tragédie (a každé pravé umenie) nám otvára príležitosť katarzie, ktorá vyviera z odkrytia a rozpoznaní našej situácie, z uvedomenia si jej životných a bytostných dimenzií, jej spoločenskej i kozmickej a transcendentnej platnosti. Katarzia sprostredkovaná umením tragédie otvára proces transsubstanciácie vášni a citov a tak pretvára samu dušu človeka. V tomto zmysle sa umenie stáva autentickým kanálom komunikácie, tvorcom významu a solidarity, ktorý nepôsobí na spoločnosť entropicky, nerozleptáva, neatomizuje a nedeštruuje. Naopak, otvára v spoločnosti a v človeku miesto pre transcendentno, miesto, ktoré rozohdne o pravej hodnote a úplnosti existencie. V takejto existencii vôľa ani sloboda nie sú rozložené, nie sú „na rozkaz“, nie sme tu slobode podrobení, ale priamo z centra sídla transcendentného aspektu bytia v nás prijímame našu existenciu a v nej integrovanú vôľu a slobodu.

XXXVIII

A preto: Nádej navzdory všetkému chaosu, i nad priepasťou nebytia nádej.

LITERATÚRA

- [1] PLATON: Štát, 344C. In: Dialógy II. Bratislava, Tatran 1990.
 [2] KIERKEGAARD, S.: Čistota srdca. Praha, Kalich 1989.
 [3] LÉVI-STRAUSS, C.: Myšlení přírodních národů. Praha, Československý spisovatel 1971.
 [4] HEIDEGGER, M.: „...Dichterisch wohnet der Mensch...“ In: HEIDEGGER, M.: Básnický bydlí člověk. Praha, OIKOMENH 1993.
 [5] PLATON: Symposium, 223D. In: Dialógy I. Bratislava, Tatran 1990.

BLAŽEJ BELÁK Binomické poučky

O dvoch pravdách

Pravdy sú len dve: pravda bytia a nebytia.

Eklektik

Eklektik je ako vlašná cvikla zabudnutá v zemi. Až na jar zistíme, kde mala korene.

Diletant

Kto vie dobre hrať na husliach, je maestro. Kto nevie, je huslista. Strednej cesty niet.

Stará mačka

Stará mačka aj cez nový plot ľahko prelezie.

Najhorší kat

Aj ten najhorší kat má svoje obesenstvo.

Nafukovacia žaba

Dobrá nafukovacia žaba kľka po celý rok, bez ohľadu na počasie.

Alzheimerova choroba

Keby nebolo Alzheimerera, zabudli by sme aj to, že si máme pravidelne cvičiť pamäť.

Apríl

Apríl je len vtedy aprílom, keď si z nás ktosi vystrelí.

Dlhé vlasy

Lepšie je mať dlhé vlasy ako krátky rozum. Ale najistejšie je dať sa aspoň na leto ostrihať dohola.

Newtonova páka

Ľahšie je vypáčiť z priateľa pôžičku, ako vypáčiť matematickým vzorcom z osi Zem.

Druhá Newtonova páka

Ľahšie je prekotiť pohárik, ako vychýliť z obežnej dráhy čo len Jupiter.

Tretia Newtonova páka

Dajte mi aspoň jeden pevný bod v zákone a ja vám vypáčim fyziku zo všetkých učebníc.

Prirodzená inteligencia

Celý život rozdával rozumy, až prišiel rokmi k rozumu.

Nobelova cena

Ešte nebolo takého nositeľa Nobelovej ceny, ktorý by neveril, že si ju zaslúži.

Cena útechy

Kto nikdy nič nevyhral, nevie, čo je to napokon všetko prehrať.

Maďarská vláda vedená grófom Telekim pripisovala veľkú dôležitosť diplomatickej príprave celej prepadovej akcie Slovenska, ktorá neskôr vnikla do povedomia ako „Malá vojna“. Očakávala najmä jej schválenie v Berlíne a Varšave. Nemecku to maďarská vláda predostrela tak, že ide o sporné riešenie úzkeho pohraničného pásu v šírke 10 - 15 km. Tejto operácii dali názov „malé riešenie“. Tým sa rozumela prvá etapa obsadenia najvýchodnejšej časti územia Slovenska do hĺbky 10 - 15 km. Keby skončila úspešne, mala nasledovať druhá etapa plánu pod názvom „veľké riešenie“, t. j. rozšírenie akcie až po Poprad.

Maďarskí honvédi boli pripravení na útok aj na iných miestach ako len na Podkarpatsku. Značné vojenské sily boli sústredené pri Košiciach a v okolí Nitry. Nemožno nespomenúť, že Nemecko v tejto veci hralo nečistú hru. Aj keď navonok vystupovalo ako ochranca Slovenského štátu, nepostavilo sa proti tzv. „malému riešeniu“. Na Horthyho list Hitler odpovedal pozitívne a súhlasil so stratou východného Slovenska. Nasvedčovala tomu aj maďarská propaganda vyhlasujúca, že Nemecko sa vzdalo Slovenska a Maďarsko má voľné ruky až po Váh. Takisto aj poľský postoj k maďarskej politike bol priaznivý. Výhodou pre Maďarov bol aj fakt, že v tom čase sa slovenská armáda iba formovala. Česko-slovenská armáda sa rozpadla, teda si mysleli, že sa nebudeme vedieť postaviť na odpor.

V kontexte udalostí paradoxne vyznieva fakt, že Maďarsko 15. 3. 1939 uznalo Slovenský štát, čiže tým schválilo aj jeho hranice. Úmysly maďarskej politiky boli však nečisté. Ich podstata vyšla najavo 23. 3. 1939 o 6.00 hod. ráno, kedy bez vyhlásenia vojny Maďarsko prepadlo Slovensko. Útočníci sa zmocnili mnohých pohraničných stanovísk. Na viacerých miestach Maďari zmiatli slovenské stráže použitím bielych zástav a tieto padli poľahky do pasce alebo ustúpili. Vo vojnovéj lsi Maďari zneužili aj rovnošaty česko-slovenskej armády, ulúpené po zabratí Podkarpatskej Rusi.

Nepriateľské jednotky postupovali tromi prúdmi bez toho, aby spočiatku narazili na výraznejší odpor. Prvý prúd, o sile pešieho pluku bez tankov, postupoval v smere Veľké Berezné - Ulič - Starina. Druhý prúd o podobnej sile, ale s tankami a obrnenými vozmi, postupoval v smere Malé Berezné - Ubl'a - Stakčín. Najsilnejší bol hlavný prúd o sile 2. peších plukov, práporu horskej pechoty, s tankami, obrnenými autami, protiletadlovým a protitankovým delostrelectvom. Tento postupoval v smere Užhorod - Tibava - Sobrance.

Maďarské vojsko na obsadenom slovenskom území sa však stretlo s nečakaným odporom. Andrej Koťa, notár v Uibli, opísal takto boj proti Maďarom: „Maďarskí dôstojníci prekvapene pozorovali silné národné povedomie miestnej slovenskej inteligencie a nevedeli si vysvetliť, že už celkom tesne za hranicami Podkarpatskej Rusi narážajú na také nepoddajné slovenské charaktery, ktoré sa neznižia k ich nohám pri žiadnych vyhráž-

Malá vojna

kach.“ Maďari sa právom obávali slovenskej inteligencie, pretože ona predstavovala možnú hrozbu pre ich plány ovládnuť Karpatskú kotlinu. Preto jej predstaviteľov uvrhli do žalárov. Väznenie slovenskej inteligencie opísal spomenutý Koťa nasledovne: „Plných šesť dní nedostali sme už jesť. Keď sa hlad stáva skoro neznesiteľným, dovoľia nám, aby sme si dali doniesť chleba za naše vlastné peniaze od slúžky na žandárskej stanici. O hygienickej stránke nášho nedobrovoľného pobytu nemôže byť ani reči. Spíme oblečení na zemi bez prikrývk, neumytí, neučesaní a zavšivavení. Čakáme na to najhoršie...“

Maďarom išlo o vyhladenie slovenskej inteligencie, ktorá pre nich predstavovala hrozbu. Aj v tom sa prejavil ich komplex menejcnosti, keď si svoju neschopnosť podmaniť okolité štáty vyvíšili na nevinných ľuďoch.

Až v popoludňajších hodinách 23. 3. 1939 začali jednotky východnej skupiny pplk. gšt. Augustína Malára klásť skutočný odpor. Maďarský vpád zmobilizoval aktivitu na celom území Slovenska. K asi 30 000 vojakom pribudlo približne 20 000 záložníkov. Ministerstvo národnej obrany vydalo 23. 3. 1939 rozkaz vyzbrojiť Hlinkovu gardu (HG), na čo hlavné vedenie HG dalo rozkaz na jej mobilizáciu. Mala slúžiť na podporu armády. Do bojov však už nezasiahla. Na podporu pozemných vojsk zasiahli už 23. 3. 1939 letci zo Spišskej Novej Vsi, príslušníci II. Perute 3. leteckého pluku v Piešťanoch. Pri opakovaných útokoch sa striedali jednotlivé roje 45. a 49. pozorovacej letky. Ešte v ten istý deň zahynul por. Ján Svetlík a ťažko zranený bol des. Štefan Devan. Napriek tomu, že bojovali proti prešlé a dostávali sa do značných vzdušných súbojov a paľby maďarských pozemných jednotiek dokázali držať v šachu celý nepriateľský front o šírke 35 km a rozhodujúcou mierou tak prispeli ku konsolidácii vlastnej obrany.

Priebeh leteckých bojov opísal čatár Hanovec takto: „Sotva som zaútočil na nepriateľského letca, ktorý ohrozoval rtm. Hergotta, zlietlo sa na mňa toľko protivníkov, že som si myslel, že sa z toho už nedostanem. Preto som sa rozhodol radšej vziať do niektorého

maďarského letca, aby môj život bol zaplatený aspoň jedným Maďarom. V tom zaútočil na mňa jeden stíhač spredu a zhora. Potiahnem lietadlo, dám plný plyn a vystrelím plnú sériu na malú vzdialenosť. Z maďarského lietadla sa vyvalil dym a mal som čo robiť, aby som sa mu vyhol. Pri páde ma minul asi len o 5 metrov.“

Maďarskí letci si trúfali na našich letcov len vtedy, keď boli v početnej prevahe. Akonáhle však naši letci prejavili statočnosť, Maďari sa báli o svoj život a nepúšťali sa s nimi do otvorených bojov.

Toho istého dňa dostal informáciu od ministra F. Čatloša pplk.

gšt. A. Malár o podpísaní Ochranej zmluvy s Nemeckom. Preto mu nariadil: „Ide nám o to, aby sme v každom prípade dokázali, že chceme a vieme si samostatne obhájiť svoje územie. Preto musíš stoj čo stoj hneď zajtra vytvoriť si na východnom mieste relatívnu prevahu síl a zahnať Maďarov za hranice“. Čiže 24. 3. 1939 po preskupení síl a príchode niektorých posíl, sa o 4.30 hod. začal slovenský protiútok. V hlavnom smere z Michaloviec na Sobrance zaútočila skupina kpt. Štefana Haššika. Dosiahla čiaru Hámre - Gajdoš - Čierna voda - Most na Uhu, západne od Pavloviec. Tragédiou tohto dňa bol odvetný úder maďarského letectva na základňu v Spišskej Novej Vsi. Formácia 10 bombardérov a 15 stíhačov čiastočne zničila hangár, poškodila niekoľko lietadiel a zapálila sklad uhlia a dreva. Pri útoku zahynul por. Mikulaš Udut a ďalších desať vojenských a civilných osôb. Ďalší dvaja podľahli ťažkým zraneniam v nemocnici.

Tento nálet na Spišskú Novú Ves ešte viac vyburcoval Slovensko k odporu. Situácia sa ako tak upokojila 25. 3. 1939, kedy bolo podpísané prímerie a 4. 4. 1939 dohoda

o nových hraniciach. Avšak menšie potýčky pokračovali až do konca apríla 1939. Slovensko stratilo v prospech Maďarska 386 km² so 41 000 obyvateľmi (z toho bolo 309 Maďarov).

Situáciu po bombardovaní vystihol autor článku publikovaného v tej dobe v Slováku: „ak si myslia maďarskí páni, že takéto prostriedky im získajú sympatie, sú na omyle. Rozhorčenie východného Slovenska je veľké a všetci chcú dobrovoľne ísť do boja proti odvekým utlačovateľom“. (Slovák, 26. 3. 1939) Silno vyznel prejav A. Macha: „My sme v práve, a to právo je posvätené kr-

vou martýrov“- ďalej pokračoval - „Je to tá istá krv, a tá istá zloba, ktorá zavinila krviprelievanie v Černovej, je to tá istá krv preliata v Šuranoch, je to aj krv brata - gardistu Kopala. Tá krv prechádza do nás a v nás bude žiť! Krv nevinných je najväčšia moc na svete a táto nás privedie k víťazstvu našej pravdy... A my, Slováci, prisaháme na krv nevinné vyliatu, že nepopustíme ani piad' slovenskou krvou pokropenej zeme! Naša je a naša bude táto svätá zem!“ (Slovák, 29. 3. 1939) Naši činitelia sa nedali zastrašiť maďarskou propagandou o tom, že Slováci si nevedia sami vládnuť a preto potrebujú nad sebou poručníka. Naopak všetci roduverní Slováci boli odhodlaní bojovať proti svojmu nepriateľovi aj za cenu krvi, čo svedčí o našej mentalite, ktorá sa ani v najťažších chvíľach nepoddáva nepriazni osudu, ale bojuje za svoje práva na slobodný život.

Malá vojna si vyžiadala 36 ľudských životov. Mala nejaký význam pre náš národ, keď sme stratili územie a ľudské životy? Myslím si, že mala, pretože poukázala na nezlomnú vôľu slovenského národa k slobode, ktorú sme dosiahli v samostatnom Slovenskom štáte. Hoci naši vojaci prakticky nemali žiadne skúsenosti s bojom, preukázali toľko odvahy a statočnosti, že na nich musel byť právom hrdý každý Slováčok. Preto si právom zaslužia našu úctu a obdiv. Česť ich pamiatke!

PETER SLIACKY,
JÁN HODŮR

